

Nr 34

Kungl. Maj:ts proposition om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola; given Stockholms slott den 12 mars 1971.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden, föreslå riksdagen att bifalla det förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

INGVAR CARLSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av en promemoria som upprättats inom utbildningsdepartementet föreslås i propositionen att studie- och yrkesorienteringen (syo) skall förstärkas inom gymnasieskolan. En gemensam organisation för syo bör införas i grundskolan och gymnasieskolan. Den som närmast svarar för syo bör normalt vara en särskilt utbildad kommunalt anställd funktionär som ägnar sig uteslutande åt syo inom skolväsendet. Den nuvarande organisationen, där arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare i samarbete med kuratorer närmast svarar för syo inom gymnasium och fackskola och yrkesvalslärare närmast svarar för syo på grundskolan, bör gradvis avvecklas. Yrkesvalslärarna bör stimuleras att verka inom den nya organisationen.

Varje kommun och landstingskommun bör, oavsett storleken, få statsbidrag motsvarande minst ett schablonbelopp. Om antalet elever i grundskolans årskurs 6—9 och gymnasieskolan tillsammans överstiger 750 skall ytterligare statsbidrag utgå. Antalet heltidsanställda syo-funktionärer i en kommun bör ungefär motsvara antalet schablonbelopp. Den föreslagna organisationen är så flexibel att den lätt kan utvidgas till att omfatta syo inom vuxenutbildningen.

Den nya organisationen bör införas den 1 juli 1973 i första och andra årskursen i gymnasieskolan och den 1 juli 1974 i övriga årskurser i gymnasieskolan och i grundskolan. Under budgetåret 1972/73 bör ett statsbidrag motsvarande 60 schablonbelopp utgå till kommunerna. Statsbidraget bör fördelas av skolöverstyrelsen och användas för syo i gymnasieskolan.

**Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott
den 12 mars 1971.**

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Carlsson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola*, och anför.

1 Inledning

I prop. 1968: 129 angående revidering av läroplan för grundskolan framhöll min företrädare att frågan om utformningen av studie- och yrkesorienteringen borde ytterligare övervägas med utgångspunkt i det nya läge som beslutet om ny läroplan för grundskolan kunde skapa. I prop. 1968: 140 angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet anförde han att studie- och yrkesvägledningcn självfallet var lika viktig inom yrkesutbildningen som inom nuvarande gymnasium och fackskola. En gemensam organisation för denna verksamhet inom mellanskolans olika utbildningslinjer måste tillskapas. Organisationen av studie- och yrkesvägledning inom gymnasiet och fackskolan måste omprövas med hänsyn till de ökade krav som verksamheten inom en integrerad mellanskola skulle komma att ställa. Självfallet kunde denna fråga inte isoleras från frågan om utformningen av motsvarande verksamhet inom grundskolan. Min företrädare avsåg att senare återkomma med förslag i ämnet.

Med utgångspunkt i dessa uttalanden upprättades inom utbildningsdepartementet en promemoria (Ds U 1970: 16) om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola. I arbetet med promemorian medverkade expertis från bl. a. skolöverstyrelsen (SÖ), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) och Svenska kommunförbundet.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av statskontoret, SÖ, universitetskanslersämbetet (UKÄ), AMS — efter hörande av länsarbetsnämnderna —, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsför-

bundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges skolkuratorers förening, Svensk yrkesvals lärarförening, Svensk yrkesvägledarförening, Sveriges socionomförbund, Elevförbundet TLE, Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Sveriges förenade studentkårer (SFS) och Riksförbundet Hem och Skola (RHS).

SÖ har till sitt yttrande bifogat yttranden från lärarhögskolorna i Göteborg, Malmö, Stockholm, Linköping, Umeå och Uppsala och från länskolnämnderna i Stockholms, Kronobergs, Kalmar, Kristianstads, Älvsborgs, Värmlands, Örebro, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län. UKÄ har till sitt yttrande bifogat yttranden från universitetet i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm samt högskolenheten i Linköping. Vidare har Lärarnas riksförbund (LR), Svenska facklärarförbundet (SFL) och Sveriges lärarförbund (SL) för kännedom till utbildningsdepartementet överlämnat sina yttranden till SACO resp. TCO.

Beredningen av ärendet har omfattat överläggningar med dels SACO och TCO, dels Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet.

I fråga om flera av departementspromemorians förslag fordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull redovisas dock kortfattat även vissa av dessa förslag.

2 Nuvarande ordning

2.1 Grundskolan

Enligt skolstadgan (1962: 439, omtryckt 1966: 114, ändrad senast 1971: 39) åligger det skolchefen att verka för anordnandet av studieorientering och yrkesorientering (3 kap. 8 §).

Studie- och yrkesorienteringen (syo) i grundskolan behandlas i ett särskilt avsnitt i Läroplan för grundskolan 1969 (s. 37—40), där det bl. a. sägs att det åligger all personal i skolan att lämna erforderligt bistånd till kontaktarbetet inom studie- och yrkesorienteringen.

I arbetet med syo inom grundskolan medverkar rektorer, studierektorer, lärare, skolpsykologer, skolläkare, skolsköterskor och kuratorer. Dessutom medverkar många utanför skolan. Funktionen som samordnare och specialist på syo utövas av yrkesvals lärare. De flesta yrkesvals lärare är vidareutbildade folkskollärare med tjänst i samhällskunskap med yrkesvägledning. De förenar denna tjänst med arvodesbefattning hos länsarbetsnämnden.

I skolstadgan sägs att i tjänst som lärare i läroämnena och övningsämnen på grundskolan och i tjänst som folkskollärare med speciallärarutbildning må, utöver undervisning i ämnena som ingår i tjänsten, inräknas

för yrkesorientering erforderligt kontaktarbete enligt de bestämmelser överstyrelsen meddelar (10 kap. 36, 48 och 79 §§).

Med stöd av 1 kap. 6 § i skolstadgan har SÖ den 13 maj 1964 utfärdat anvisningar beträffande tillsättning, behörighet och undervisningsskyldighet för yrkesvalslärare (se Utbildningsväsendets författningsbok UFB 1970/71, del 2, s. 157 och 158). I anvisningarna sägs bl. a. att yrkesvalslärartjänst avser grundskolans högstadium. Ordinarie tjänst ledigförklaras efter länskolnämndens medgivande inom ramen för det fasta antalet tjänster i

- a) ett läroämne jämte samhällskunskap med yrkesvägledning,
- b) samhällskunskap med yrkesvägledning,
- c) ett eller flera läroämnen eller yrkesämnena med yrkesvägledning, eller i
- d) ett övningsämne med yrkesvägledning.

För behörighet till yrkesvalslärartjänst fordras

- a) behörighet att inneha den ordinarie lärartjänsten samt
- b) att ha genomgått av SÖ anordnad terminskurs i yrkesvägledning eller att vad avser utbildning före 1957 antingen ha genomgått av AMS anordnad s. k. längre kurs för yrkesvalslärare eller att ha av SÖ efter samråd med AMS förklarats äga likvärdig utbildning.

I samband med tillsättning av yrkesvalslärartjänst skall länsarbetsnämnden beredas tillfälle att yttra sig.

För yrkesvalslärares undervisningsskyldighet gäller följande.

Länsskolnämnden fastställer efter förslag av skolstyrelsen för varje läsår det antal veckotimmar, varmed för studie- och yrkesorienteringen erforderligt kontaktarbete må inräknas i yrkesvalslärartjänst. Antalet veckotimmar beräknas med utgångspunkt i antalet elever i årskurserna 6—9. Eleverna i årskurs 6 fördelas i regel på den yrkesvalslärare, som tjänstgör vid det högstadium, för vilket ifrågavarande klasser av årskurs 6 utgör underlag. I förekommande fall må skolstyrelsen göra annan fördelning med hänsyn till lämplig lokal organisation av studie- och yrkesorienteringen.

Undervisningsskyldigheten beräknas på nämnda elevunderlag inom följande gränser.

Yrkesvalslärares arbetsområde	Undervisningsskyldigheten resp. medeltjänstgöringen på lärartjänsten		
	Antal veckotimmar		
	24	30	36
Antal elever	Nedsättning av undervisningsskyldigheten		
	Antal veckotimmar		
91—120	4	5	6
121—240	5—8	6—10	7—12
241—360	9—12	11—15	13—18
361—480	13—16	16—20	19—24
481—	17—20	21—25	25—30

Vid tillämpningen av dessa normer i fråga om fördelningen på två befattningshavare gäller följande riktlinjer. Arbetsuppgifterna fördelas på två befattningshavare först då elevantalet beräknas stadigvarande överstiga 690 elever. Om elevantalet stadigvarande beräknas ligga inom intervallet 691—720, bör fördelningen göras så, att den nytilkommande befattningshavaren ansvarar för det elevantal som överstiger 600. Om elevantalet stadigvarande beräknas överstiga 720 elever, bör arbetet fördelas lika mellan de två befattningshavarna. Vid fullt utbyggt 2—3-parallelligt högstadium bör, oavsett elevantal, nedsättningen fastställas inom intervallet 9—12 veckotimmar.

Inom ett intervall bör i regel nedsättningen för yrkesvalslärare uppgå till en veckotimme per klassavdelning. Yrkesvalslärens undervisning i klass skall dock icke understiga fyra (fem resp. sex) veckotimmar. Vid fr. o. m. läsåret 1963/64 fullt utbyggda högstadier må, övergångsvis, fördelningen av nedsättningen mellan redan befintliga yrkesvalslärare ske med de mindre avsteg från ovan angivna riktlinjer, som betingas av lokala förhållanden.

För tjänst såsom folkskollärare med speciallärarutbildning, i vilken för studie- och yrkesorientering erforderligt kontaktarbete avseende elever i specialklass ingår, gäller särskilda bestämmelser i fråga om undervisningsskyldigheten.

Yrkesvalslärens arbetsuppgifter finns inte beskrivna i normalinstruktion eller andra centralt utgivna anvisningar. Vad som f. n. gäller är i stora drag beskrivet i de anvisningar rörande yrkesvägledningen vid försöksskolans högstadium som SÖ efter samråd med AMS och överstyrelsen för yrkesutbildning utfärdade den 1 juli 1960 (återgivna i Aktuellt från skolöverstyrelsen 1960: 30) med de anpassningar som betingas av utvecklingen från enhetsskola/försöksskola till 1962 års grundskola. Yrkesvalsläraren har följande arbetsuppgifter.

»Teoretisk yrkesorientering» förmedlad i den egna undervisningen i samhällskunskap (andra lärare, som saknar utbildning inom detta område, skall ha erforderligt stöd av yrkesvalsläraren); studieorientering till elever och föräldrar i samverkan med rektor och lärare.

»Anlagsorienterande» verksamhet genom undervisning och kontaktarbete (läraromdömen, test, skolläkarutlåtanden m. m. efter behov).

Enskild vägledning i form av samtal med elever och/eller föräldrar vid val av studieväg, plats för praktisk yrkesorientering (pryo), yrke och/eller anställning, fortsatt utbildning efter grundskolan etc.

Pedagogiskt och administrativt för- och efterarbete av pryon.

Vissa moment i studie- och yrkesorienteringen ingår i yrkesvalslärens uppgifter i hans egenskap av deltidsanställd hos länsarbetsnämnden:

Enskild yrkesvägledning. Yrkesorienterande föräldramöten. Efterkontakt med avgångna elever. Platsackvisition i samband med pryon och vid elevens skolavgång. Tillhandahållande och skötsel av yrkesorienterande material. Medverkan i det fortlöpande instruktions- och informationsarbetet inom skolan.

Yrkesvalsläraren har i samråd med klassföreståndaren hand om den studie- och yrkesorienterande verksamheten som avser elever i specialundervisningen (se anvisningar utfärdade av SÖ den 2 juni 1964, åter-

givna i bil. 3 i departementspromemorian Studie- och yrkesorientering). Specialklass eleverna inräknas i underlaget för yrkesvalslärares undervisningsskyldighet. Om antalet specialklass elever i årskurserna 6—9 överstiger 36, kan en speciallärare tilldelas viss del av det studie- och yrkesorienterande kontaktarbetet. Sådan lärare kallas kontaktlärare och har följande uppgifter.

Kontakt med och information till arbetsliv och arbetsförmedling i samband med pryo samt annan utplacering i arbetslivet av specialklass elever;

kontakt med övriga speciallärare för insamlande och i förekommande fall förteckning av studie- och yrkesorienterande elevdata;

kontakt med elever/föräldrar och vårdnadshavare i samband med studieorientering rörande högstadiet;

kontakt med yrkesvalslärare, skolans övriga funktionärer samt med myndigheter.

Nära samarbete mellan yrkesvalslärare och kontaktlärare bör ske, inte minst i fråga om efterkontakt med avgångna elever. Arbetsfördelningen bör vara att yrkesvalsläraren följer elevernas studie- och yrkesanpassning medan kontaktläraren svarar för kurativa åtgärder.

Inom särskolan har en av lärarna i kunskapsämnen med särskild utbildning i yrkesvägledning (kallad yrkesvalslärare) hand om det kontaktarbete som behövs för yrkesorienteringen. (Se stadga, 1968: 146, angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda, ändrad senast 1970: 705, 86 § och anvisningar utfärdade av SÖ den 9 juli 1969, återgivna i UFB 1970/71, del 2, s. 627 och 628.)

Till yrkesvalslärare utses i första hand den som genomgått skolöverstyrelsens terminkurs i yrkesvägledning för särskolans lärare. Yrkesvalslärarens arbetsuppgifter skall i tillämpliga delar vara desamma som för yrkesvalslärare i grundskolan i övrigt.

Då det på vissa särskolenheter inte finns någon yrkesvalslärare ges en viss del av kontaktarbetet åt en lärare i kunskapsämnen. Kontaktläraren skall främst organisera den praktiska yrkesorienteringen, hålla kontakt med eleverna under praktikperioden o. d. Yrkesvalsläraren och kontaktläraren bör samarbeta regelbundet i dessa frågor.

Uppdrag som kontaktlärare kan även ges åt en yrkesvalslärare vid reguljär grundskola om det anses lämpligt.

2.2 Gymnasium, fackskola och yrkesskola

Inom gymnasiet hade arbetsmarknadsverket erbjudit yrkesvägledning sedan början av 1940-talet. En förändrad organisation för syo inom gymnasium och fackskola tillkom genom 1964 års riksdagsbeslut (prop. 1964: 171, SäU 1964: 1 höstsessionen, rskr 1964: 407). Syo ombesörjs både av arbetsmarknadsverkets personal och skolans befattningshavare.

Skolkuratoren ansvarar för de praktiska samordningsfrågorna och biträder arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare vid den yrkesvalsanknutna studieorienteringen och studievägledningen. För yrkesskolan finns ingen organisation för syo.

Även för gymnasium, fackskola och yrkesskola gäller skolstadgans bestämmelse att det åligger skolchefen att verka för anordnandet av studieorientering och yrkesorientering (3 kap. 8 §). I skolstadgan sägs vidare att studie- och yrkesorientering anordnas i gymnasium och fackskola (11 kap. 13 § och 15 kap. 11 §). Vid gymnasium och fackskola finns kurator och yrkesvägledare (14 kap. 1 § och 18 kap. 1 §). Samråd och studierådgivning med elev — och med dennes föräldrar om han ej är myndig — bör äga rum beträffande elevens fortsatta skolgång m. m. (12 kap. 33 § och 16 kap. 22 §).

De anvisningar från SÖ som nu gäller för syon i gymnasium och fackskola är avsedda att vara dels underlag för överläggningar i skolan och för rektors beslut, dels information och vägledning för de medverkande (förordet den 4 januari 1968 till Studie- och yrkesorientering i fackskola och gymnasium, SÖ juli 1966 och mars 1968, dnr 3 171/66 U). De skall enligt förordet betraktas som preliminära och bli föremål för revidering alltefter praktiska erfarenheter och behovet av överväganden kring den integrerade gymnasieskolan. Motsvarande anvisningar från AMS återfinns i bilaga till cirkulärmeddelande den 10 juni 1970 (Y 10/1970).

Studie- och yrkesorienteringen behandlas i gymnasiets och fackskolans läroplaner. Av anvisningar och läroplaner framgår att utöver yrkesvägledare och kurator även skolledare, lärare och övrig elevvårdande personal m. fl. bör medverka i syo.

3 Departementspromemorian

3.1 Studie- och yrkesvägledning i samhället

I enlighet med internationellt språkbruk används termen »studie- och yrkesvägledning» som sammanfattande beteckning i utbildningsdepartementets promemoria (Ds U 1970: 16) medan termen »studie- och yrkesorientering (syo)» används om studie- och yrkesvägledningen i skolan. Studie- och yrkesvägledningen har organiserats av samhället för att bistå individen i ett samhälle som präglas av industrialisering, specialiseringar och större komplexitet inom yrkeslivet. Utvecklingen inom psykologin har spelat stor roll. Faktorer som i framtiden ytterligare kan komma att accentuera behovet av studie- och yrkesvägledning är bl. a. utbyggnaden av vuxenutbildningen, diskussionen om återkommande

utbildning och ändring av kompetensreglerna för tillträde till högre utbildning. Uppsökande studie- och yrkesvägledning kan komma att spela en betydelsefull roll i samband med insatser för grupper som i olika avseenden är missgynnade.

Studie- och yrkesvägledningen vidgar individens perspektiv och bidrar till ökad självkänedom och ökad kunskap om valmöjligheter. Den kan också bidra till en rationellare användning av samhällets resurser, eftersom den strävar efter att motverka sådana felinvesteringar i yrkesutbildning, studieavbrott, yrkesbyten etc. som beror på oklara eller felaktiga föreställningar om egna intressen och anlag, om utbildningens innehåll eller om förhållanden på arbetsmarknaden. Studie- och yrkesvägledningen kan i vissa fall medverka till en bättre balans mellan utbildningsval och arbetsmarknad, t. ex. genom att informera om prognoser och om mindre kända yrkessektorer. Men en av studie- och yrkesvägledningens uppgifter är att ge individen en ingående och sann information, och en sådan kan också tänkas leda till ökad brist på arbetskraft inom vissa sektorer och överskott inom andra, t. ex. genom att skillnader i förmåner och möjligheter till arbetstillfredsställelse mellan olika yrken framstår tydligare. Detta kan i sin tur leda till förändringar på arbetsmarknaden på längre sikt.

I promemorian citeras målbeskrivningar av arbetsmarknadspolitik och utbildningspolitik, internationella rekommendationer om studie- och yrkesvägledning och några exempel från den debatt om studie- och yrkesvägledningens inriktning och yrkesvägledarens roll som pågår bland yrkesvägledare, yrkesvalets teoretiker m. fl. Mot bakgrund av detta skisseras studie- och yrkesvägledningens uppgifter. Studie- och yrkesvägledningen bör vara individcentrerad, vilket utesluter att man mer eller mindre dirigerar individen i viss riktning eller undanhåller information som den enskilde själv bör ta ställning till. Generellt bör sådana attityder som medför inskränkningar i valmöjligheterna motverkas. Särskilda insatser bör göras för missgynnade grupper, t. ex. fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och socialt handikappade. Information om krav och möjligheter som olika utbildningsvägar och arbeten innebär för individen ingår i vägledningen, men denna bör också bidra till utbildningens och arbetslivets anpassning till de enskilda individerna.

3.2 Studie- och yrkesvägledning utanför utbildningsväsendet

Antalet rådsökande vid arbetsmarknadsverkets yrkesvägledningsexpeditioner har under perioden 1962—1969 stigit från ca 60 000 till ca 90 000 per år. 1969 erhöll ca 10 200 personer arbetspsykologisk undersökning genom yrkesvägledningen. Bland de grupper som söker studie- och yrkesvägledning finns t. ex. ungdomar som har särskilda svårigheter med utbildnings- och yrkesval, värnpliktiga, vuxna som på grund av

strukturförändringarna i näringslivet måste byta arbete och gifta kvinnor som vill återgå till arbetsmarknaden. Ett reguljärt samarbete mellan de olika verksamhetsgrenarnas förmedling, arbetsvård och yrkesvägledning förekommer. Bl. a. gör yrkesvägledarna insatser i den interna kursverksamheten i yrkes- och utbildningsinformation och deltar i samarbetsgrupper för att lösa yrkesvals- och omskolningsproblem. Särskilda insatser görs för handikappade.

3.3 Studie- och yrkesvägledning inom utbildningsväsendet

3.3.1 Inledning

Promemorian omfattar en översikt över studie- och yrkesvägledningens utveckling inom utbildningsväsendet från 1940-talet och framåt och tidigare förslag angående studie- och yrkesvägledningens organisation i skolan. Den nuvarande organisationen av syo i grundskola och gymnasium/fackskola redovisas (se avsnitt 2).

3.3.2 Grundskolan

Läsåret 1968/69 var antalet verksamma yrkesvalslärare i grundskolan 864. Av dessa var 717 behöriga och 147 icke behöriga. Mer än hälften av yrkesvalslärarna hade högsta nedsättning av undervisningsskyldigheten, dvs. 20—30 timmar per vecka beroende på vederbörandes undervisningsskyldighet. Ungefär en tredjedel av de övriga hade näst högsta nedsättning, dvs. 16—24 timmar per vecka. Av de återstående hade endast ett ringa antal lägsta nedsättning.

Bl. a. följande drag i utvecklingen kan enligt promemorian påverka syons uppläggning och organisation i grundskolan.

1. Vissa strukturella ändringar i högstadiet med färre valmöjligheter av betydelse för det kommande valet av studieväg. Förändringar i gymnasieskola och högskola. De ändrade intagningsbestämmelserna till gymnasieskolan liksom nya behörighets- och meritvärderingsregler för fortsatt utbildning.

2. Vissa undervisningsorganisatoriska och pedagogiska drag. Den förändrade uppläggningsmetoden av pryon med studiebesök i årskurs 8, pryo i årskurs 9 och möjlighet till individuellt förlängd pryo. Arbetsrådesmetoden i undervisningen i orienteringsämnen.

3. Ungdomarnas växande benägenhet att fortsätta skolgången efter grundskolan.

4. De svagpresterandes och handikappades situation i denna utbildningsexplosion.

5. Betoningen i läroplanens syo-kapitel på vikten av att öka elevernas förmåga och beredskap att göra egna, självständiga, upprepade val och

beslut. Dess föreskrifter om arbetssätt med betoning av alla ämnens (och lärares) möjligheter att medverka till elevens ökade kunskaper om sig själv och om arbetslivet och till arbetsträning.

I promemorian anges några av de problem som finns för syo i grundskolan.

Syo-programmet lider fortfarande av en svaghet: tillräcklig tid och omsorg kan inte ägnas uppföljningsverksamheten för de ungdomar, som lämnar grundskolan utan att vilja eller kunna komma in i fortsatt utbildning. För bl. a. elever i specialundervisning är en sådan uppföljningsverksamhet föreskriven. Det gäller alltså att också för en rad marginalfall ordna samma service, kanske delvis av uppsökande karaktär.

Det är också troligt att samhällskunskapen inte utan vidare kan fylla sin roll beträffande arbetslivsorienteringen helt tillfredsställande, om läraren i ämnet inte har utbildning för denna del av ämnet. Först under de senaste två åren har syo ingått som ett obligatoriskt inslag i grundutbildningen för blivande lärare i samhällskunskap. Dessförinnan har all utbildning skett via fortbildning, som varit frivillig.

Yrkesvalslärares roll i fråga om värde- och måldebatt, hans uppgift som aktiv deltagare i opinionsbildning (via ungdomarna eller direkt), hans del i träningen av beslutsprocessen och andra drag i syo-programmet har poängterats på senare år. Frågan om nya drag i grundutbildningen och en effektivare fortbildning, bl. a. för att hålla den ideologiska debatten bland yrkesvalslärare och andra medverkande i syo-programmet levande, förs fram mot denna bakgrund.

Det har inte rått någon tvekan om syo-programmets väsentliga roll i skolan. Anknytningen till arbetsmarknadsverket har i stort sett fungerat väl, t. ex. genom att den underlättat fortbildning i yrkes- och arbetsmarknadsfrågor, ökat förståelsen mellan de båda yrkesgrupperna inom skola och arbetsförmedling, medgett att visst arbete kan utföras på icke skoldagsbunden tid osv. Internationellt har yrkesvalsläraryrket vunnit stort intresse. Svagheter i systemet kan dock noteras så till vida, att en del av arbetet regelmässigt måste utföras som övertidsarbete i arbetsmarknadsverkets tjänst under det att en del arbete för skolans räkning före och efter terminer (eller läsår), inte kunnat åläggas yrkesvalsläraren på grund av hans rätt till ferier. I viss utsträckning är också den traditionella skoldagen olämplig. Kontorsarbetstid kunde i stor utsträckning vara bättre från såväl skolledningens som elevens synpunkt.

3.3.3 Gymnasium och fackskola

I de gymnasiala skolorna har skett en utveckling i fråga om innehållet i informationen. Man har strävat efter att vidga elevernas inriktning efter gymnasiet till utbildning även utanför de traditionella universitetsstudierna samt att för dem som går till universitet också

vidga synen på möjliga arbetsuppgifter och yrkeskarriärer efter dessa studier. Sådan information har i stor utsträckning skett genom lektioner och genom tryckt material. För information i valsituationer har också andra medier, t. ex. annonser och affischer, prövats av AMS, SÖ och UKÄ i samverkan.

Erfarenheterna av försöksverksamheten med speciell yrkesorienteringsvecka i gymnasiet har enligt inkomna rapporter varit positiva. Eleverna i årskurs 2 som deltagit har enligt rapporterna blivit mer engagerade och intresserade av sitt studie- och yrkesval.

I promemorian nämns vissa problem. Arbetsmarknadsverkets yrkesvägledande program i de gymnasiala skolorna har under senare år ökat i omfattning men tillgången på personal har inte vuxit i samma utsträckning som efterfrågan på tjänsterna. Förstärkningen av den yrkesvägledande personalen har i stort sett disponerats för andra aktiviteter. Personalresurserna har inte svarat mot alla uppgifter inom syo. Man har därför inte alltid rationellt kunnat utnyttja hjälpmedel i form av informationsmaterial och -medier.

I fråga om den praktiska tillämpningen av organisationen av syo-insatserna inom ramen för läroplaner och anvisningar har rått viss oklarhet i skolorna. Studierektor skall planera den pedagogiska delen och skolkuratorn ha hand om samordningen av insatserna. Planeringskonferenser där även länsarbetsnämndens yrkesvägledare skall delta, förekommer men fungerar ännu inte tillfredsställande.

Orienteringen om studiernas uppläggning inom skolan handhas ofta av studierektor under medverkan av andra lärare och/eller kurator. Uppdelningen och genomförandet varierar i olika skolor. Det förekommer att yrkesvägledarna ger denna studieorientering, även då den inte är direkt yrkesvalsanknuten. Omvänt förekommer att kurator ger stora delar av den yrkesvalsanknutna studieorienteringen.

Samordningen av undervisningen i samhällskunskap och psykologi med den kollektiva yrkesvägledningen har endast delvis kunnat genomföras. Graden av samordning har varierat i olika skolor.

Den viktigaste delen av yrkesvägledningsprogrammet är för huvudparten av eleverna den enskilda vägledningen. Enligt olika uppföljningsundersökningar efterfrågar eleverna enskild yrkesvägledning mer än kollektiv och allmän information. När man känner behov av att få information och personligt stöd, vill man kunna vända sig till en person som finns i skolan med tid för djupgående samtal och stor kunnighet om faktiska förhållanden.

Eleverna i skolorna har uppmanats att för enskild vägledning helst söka yrkesvägledaren på dennes expedition på arbetsförmedlingen. Yrkesvägledarna har av tidsskäl inte haft möjlighet att ge samtliga elever en grundlig enskild yrkesvägledning i form av längre och återkommande samtal. De snabba förändringarna i utbildningssystemet och på arbets-

marknaden gör specialistmedverkan nödvändig. Samtidigt har önskemålet att en syo-specialist kontinuerligt finns tillgänglig i skolan ofta förts fram.

3.3.4 Utbildningsväsendet i övrigt

Sedan 1940-talet handhar arbetsmarknadsverket yrkesvägledning i folkhögskolor, vilket innebär att det där ges kollektiv och enskild yrkesvägledning.

Inrättandet av kommunal vuxenutbildning år 1968 (prop. 1967: 85, SU 1967: 117, 129, 2LU 1967: 45, rskr 1967: 277, 290) gör att man kan räkna dessa studerande som en kategori, vilken av allt att döma kommer att öka betydligt i antal. De är i stort behov av såväl studie- som yrkesvägledning. Många behöver också en mera ingående yrkesvägledning som tar hänsyn till deras personliga, sociala och ekonomiska situation. Arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare har hittills endast i ringa utsträckning kunnat göra insatser i dessa skolor. I statsbidraget till de kommunala vuxenskolorna ingår bl. a. resurser för syo.

Vid universitet och högskolor har resurserna för studierådgivning och studievägledning ökat. Ett 60-tal tjänster som studievägledare har inrättats vid universiteten och högskolorna jämte ett antal tjänster vid universitetens utbildningsbyråer som studierådgivare (prop. 1969: 4, SU 1969: 34, rskr 1969: 101). Särskilda tjänstemän från länsarbetsnämnderna har, helt eller delvis, avdelats för yrkesvägledning på universitetsorterna.

3.4 Mål och program för syo

De övergripande mål som gäller för samhällets studie- och yrkesvägledning gäller också för syon i skolan liksom denna givetvis är underkastad de mål och riktlinjer som gäller för skolarbetet i sin helhet. I promemorian ges vissa exempel på och kommentarer till målformuleringar i mål och riktlinjer för grundskolan och gymnasieskolan som har särskilt stor betydelse för syon.

Om syon skall kunna bidra till elevernas personliga utveckling, självständighet och mognad, kan den inte inskränkas till information som ges vid vissa val tillfällen. Attityder och föreställningar som har betydelse för yrkesvalet formas under en lång utvecklingsprocess, och skolan påverkar eleverna genom undervisning och andra aktiviteter redan från första årskursen. Självuppfattning, intressen, värderingar av olika arbeten och roller, föreställningar om utbildningsväsendet och arbetsmarknaden, kunskaper om hur man kan skaffa och utvärdera informationer och hur man klagör för sig valalternativ och motivet för olika val är omständigheter av avgörande betydelse när man tar ställning till studie-

väg eller arbete. Skolans personal har ett kontinuerligt behov av information, stimulans, fortbildning och hjälp från specialister på syo.

Möjligheterna till individualisering är störst i det enskilda studie- och yrkesvägledningssamtalet. En viktig roll spelar elevens samtal med lärarna kring intressen och framtidsplaner. Härigenom blir det möjligt att individuellt planlägga studiegången eller enskilda studiemoment. Syon kan på detta sätt bidra till att den enskilde eleven efterfrågar undervisning och upplever den som väsentlig.

Syo bör uppmuntra individens egen aktivitet, självanalys och bedömning av valalternativ. Det ökar elevens möjlighet att klara andra val-situationer och kunna ändra utbildnings- och yrkesvalet, t. ex. när studie- och yrkesplanerna på grund av yttre omständigheter eller ändrad intresseinriktning måste modifieras. Detta innebär inte att den som ger den enskilda studie- och yrkesvägledningen bör förhålla sig passiv. Om syo-specialisten bara fungerar som förmedlare av information som efterfrågas, blir syo inte någon stark motvikt mot inflytande från hemmiljö, kamrater, massmedier etc. Syo bör motverka sådana begränsningar i yrkesvalet som t. ex. beror på social bakgrund, kön, bristande motivation att analysera sin situation etc., även om detta leder till ifrågasättande av ett beslut som eleven fattat och gör valet svårare eftersom de upplevda alternativen ökar.

Särskilt med tanke på skolans ansvar för dem som av fysiska, psykiska eller andra skäl har svårigheter i skolarbetet är det värdefullt om syo-specialisten finns till hands för samarbete med elever, föräldrar, lärare och elevvårdspersonal. Invandrarbarnen har ofta särskilt behov av syo. Elever i specialundervisning och elever som går direkt ut i arbetslivet efter grundskolan behöver ägnas speciell uppmärksamhet och tid.

Kravet på reell tillgång till lika utbildningsmöjligheter för alla elever oberoende av bostadsort och andra yttre villkor motiverar att särskilda syo-insatser görs för elever i glesbygder och på mindre orter.

Syon har en viktig roll att spela när det gäller att verka för jämställdhet mellan män och kvinnor. Syo-specialisten har ansvar för att material om könsrollsfrågan tillförs skolan och för att läroplanens intentioner förverkligas. Skolan bör på olika sätt underlätta elevernas möjligheter att välja yrke och vuxenroll utan traditionella könsrolls föreställningar. Skolan bör därvid också uppmärksamma de faktiska skillnader i lönevillkor m. m. som bidrar till att konservera könsbundna val.

Föräldrar till barn i grundskolan och, om eleven önskar det, även föräldrar till ungdomar i gymnasieskolan, bör kontaktas av syo-specialisten och erbjudas samtal. Detta är särskilt viktigt när det gäller barn med handikapp av olika slag. Den uppsökande och aktivt informerande verksamheten har stor betydelse för invandrarbarnens föräldrar.

Målet att skolan skall utveckla elevernas förmåga att pröva kritiskt och självständigt och motstå tendentiös påverkan, bör ständigt aktuali-

(Se s. 18)

SYO - PROGRAMMET

1 Programpunkt »Vad» och »till vem»?	2 Medverkande m. m. (med undantag av syo-funktionären) »Vem» och »hur»?
<p>1. »Teoretisk studie- och yrkesorientering» och färdighetsträning avseende eleverna.</p> <p>(»Färdighetsträning» står för bl. a. konsten att informera sig, bedöma och utvärdera information, förstå och tillämpa stegen i en beslutsprocess.)</p>	<p><i>Studierektor</i> samt <i>lärare</i> i samhällsorienterande och beteendeorienterande m. fl. ämnen, bl. a. svenska, beträffande skolgång, utbildning, yrkesvärld, arbetsliv, arbetsmarknad, yrkesvalspsykologi, yrkes- och behörighetskrav m. m. i lektioner och andra undervisningsformer.</p> <p><i>Klasslärare</i> i årskurs 6 beträffande fortsatt studiegång.</p> <p><i>Alla lärare</i> beträffande pedagogisk anknytning studieval — framtidsplaner samt färdighetsträning.</p> <p><i>Bibliotekarien</i> beträffande syo-material för undervisning och information.</p> <p><i>Arbetsmarknadsverkets personal</i> beträffande speciell yrkes-, utbildnings- och arbetsmarknadsinformation.</p> <p><i>Näringslivsrepresentanter</i> och <i>fackliga företrädare m. fl.</i> beträffande särskilda punktinsatser vid timmar till förfogande m. m.</p>
<p>2. <i>Praktisk yrkesorientering</i> avseende eleverna.</p> <p>(»Praktisk yrkesorientering» täcker såväl de obligatoriska studiebesöken som den egentliga pryon samt den förlängda pryon. Motsvarande verksamhet i gymnasieskolan är speciell yrkesorienteringsvecka. Miljöpraktiken för elever på teknisk linje administreras ej inom syo-programmet, men elevernas val och erfarenheter därav bör utnyttjas i den enskilda vägledningen.)</p>	<p><i>Lärare</i> på högstadiet i samhällsorienterande ämnen och arbetsområden, andra berörda lärare samt motsvarande i berörd årskurs och berörda ämnen i gymnasieskolan.²</p> <p><i>Arbetsförmedlingspersonal</i> beträffande organisation och anskaffning av pryo-platser m. m.</p> <p><i>Skolläkare/skolsköterska</i> beträffande medicinska synpunkter.</p> <p><i>Elevvårdskonferens</i> eller <i>klasskonferens</i> beträffande särskilda fall eller ärenden beträffande förlängd pryo.</p> <p><i>Handledare m. fl.</i> i näringsliv och organisationer.</p>
<p>3. <i>Enskild vägledning</i> och utredande kontaktarbete för elever och i förekommande fall föräldrar.</p>	<p><i>Alla lärare</i> genom personlig studieorientering i egen klass och egna ämnen samt bidrag till elevens personlighetsorientering (via betyg och andra bedömningar, eleviakttagelser, elevsamtal).</p> <p><i>Elevvårdspersonalen</i> i elevvårds- eller klasskonferens, i direktkontakt med eleven eller personlig kontakt med syo-funktionär, t. ex. skolläkare/skolsköterska (medicinsk yrkesvägledning), skolpsykolog eller fackpsykolog (anlagsprov, konsultation m. m.), skolkurator (social utredning, personkännedom, studiesociala åtgärder m. m.).</p> <p><i>Arbetsmarknadsverkets personal</i> i vissa fall enskild vägledning, eljest som konsulter.</p> <p><i>Handledare m. fl.</i> beträffande intryck av eleverna från pryo, praktik m. m.</p>

Anmärkningar:

¹ Syo-funktionären bör sträva efter att nå kontakt med alla berörda klasser inom sitt verksamhetsområde.

<p>3 Årskurs och tyngdpunkt »När?»</p>	<p>4 Syo-funktionären Bör lämpligen och förslagsvis</p>
<p>Alla årskurser i grundskolan och gymnasieskolan berörda. Tyngdpunkt fr. o. m. årskurs 7 och uppåt.</p>	<p>Sammanhålla undervisning och information från olika håll och medverkande med övrig syo. Medverka i ämnes- och andra konferenser. Ansvara för syo-material, dess aktualitet och åtkomlighet. Medverka i undervisning och orientering för klasser och grupper.¹ I övrig undervisning och information planera in utifrån kommande inslag, bl. a. radio- och TV-program.</p>
<p>Årskurs 8 och 9, berörd årskurs i gymnasieskolan.</p>	<p>Sammanhålla pryso-verksamheten och integrera den med övrig undervisning och övriga syo-programpunkter, planera och praktiskt organisera. Samtala med elever om önskemål, vidarebefordra önskemålen till arbetsförmedlingen och fördela tillgängliga platser för studiebesök och pryso. Informera föräldrar och inhämta deras godkännande. Pedagogiskt för- och efterarbeta pryso bl. a. genom ämneskonferenser och kontaktlektioner. Besöka elever på pryso-platserna. Medverka i information till och utbilda olika representanter för företag, t. ex. handledare.</p>
<p>För föräldrar i varje årskurs där de så önskar, för elever främst fr. o. m. årskurs 6 eller 7 och uppåt, viss betoning i organisatoriska valsituationer och avångsklasser.</p>	<p>Ansvara för och bedriva utredande kontaktarbete. Genomföra och vid behov genom uppsökande verksamhet initiera enskild studie- och yrkesvägledning, inkl. individuell utbildningsplanering och andra praktiska stödåtgärder (beträffande efterkontakt se punkt 4). Göra de noteringar i elevakt som föreskrivs. Vid behov förmedla kontakt mellan elev och föräldrar och specialister (inkl. arbetsmarknadsverkets personal) inom och utom skolan.</p>

¹ Här kan erinras om möjligheten att mer allmänt anordna speciell praktisk yrkesorienteringsvecka resp. andra konkretiserande syo-åtgärder, där elever skulle få tillfälle att komma i kontakt med yrkesfunktioner eller utbildningsförhållanden de intresserar sig för.

SYO - PROGRAMMET (fortsättning från föregående sida)

1 Programpunkt »Vad» och »till vem»?	2 Medverkande m. m. (med undantag av syo-funktionären) »Vem» och »hur»?
<p>4. <i>Efterkontakt</i>, dvs. fortsatt enskild vägledning och praktiskt stödjande åtgärder avseende elever och i särskilda fall föräldrar eller vårdnadshavare.</p> <p>(Det mer systematiska arbete som bör läggas ner på elever eller elevgrupper med särskilda svårigheter att förverkliga utbildnings- och yrkesplaner resp. de som är osäkra på sitt val. Hit hör handikappgrupper, svagpresterande av olika slag, elever med lågt genomsnittsbetyg, elever som avbryter skolgången; hit kan också höra elever som måste flytta långt från hemorten för sin utbildning eller första anställning.)</p>	<p><i>Avlämnande</i> skolas elevvårdspersonal och klassföreståndare alltefter ärendets art.</p> <p><i>Mottagande</i> utbildningsanstalts, institutions eller företags ansvariga personal.</p> <p><i>Arbetsförmedlingspersonal</i>, särskilt arbetsvårdare och yrkesvägledare.</p>
<p>5. <i>Föräldramöten</i> och <i>motagningar</i>, <i>introduktionsdagar</i>.</p>	<p><i>Rektor</i> och <i>studierektor</i>.</p> <p><i>Lärare</i> (klassföreståndare och andra) beträffande studieorienterande och personlighetsorienterande inslag.</p> <p><i>Elevvårdspersonal</i> beträffande personlighetsorienterande inslag.</p> <p><i>Arbetsmarknadsverkets personal</i> beträffande yrkes- och arbetsmarknadsorienterande inslag.</p> <p>Representanter för <i>näringsliv</i>, <i>förvaltning</i> och <i>organisationer</i> vid yrkesorienterande information o. d.</p> <p><i>Föräldraorganisationer</i>.</p>
<p>6. <i>Fortbildning</i> m. m. avseende syo-funktionären och andra medverkande i syo-programmet.</p>	<p>Representanter för <i>fortbildnings-</i> och <i>konsulentverksamheten</i> regionalt och lokalt.</p> <p><i>Arbetsmarknadsverkets personal</i> via kontaktdagar, tjänstematerial m. m.</p> <p><i>Rektor/studierektor</i> beträffande inskolning av ny personal m. m.</p>
<p>7. <i>Administrativt</i> och <i>expeditionellt</i> arbete.</p>	<p><i>Skolledning</i>.</p> <p><i>Klassföreståndare</i> genom att vara »kontaktman» för egen klass beträffande syo-programmet.</p> <p><i>Skolbibliotekarie</i>, i förekommande fall folkbibliotekarie.</p> <p><i>Elev- och föräldraorganisationer</i>, samarbetsnämnd.</p> <p><i>Arbetsmarknadsverkets personal</i> särskilt beträffande pryö, fortbildning, material och efterkontakt.</p> <p><i>Kontorspersonal</i>.</p>

<p>3 Årskurs och tyngdpunkt »När?»</p>	<p>4 Syo-funktionären Bör lämpligen och förslagsvis</p>
<p>Avgångsklasser, särskilt årskurs 9 eller motsvarande samt i enskilda avbrottsituationer i gymnasieskolan.</p>	<p>Ansvara för och medverka till information i samband med »överlämnande» av elev till mottagande instans. Svara för samråd mellan avlämnande och mottagande instans beträffande formerna för fortsatt syo för särskilt utsatta elever eller elevgrupper.</p> <p>Medverka med efterkontaktande åtgärder i de fall ej någon »mottagare» finns.</p>
<p>Studieorienterande möten inför organisatoriska studieval. Yrkes- och arbetsmarknadsorienterande möten dels i samband med organisatoriska studieval och pryso, dels i avgångsklasser.</p>	<p>Medverka vid föräldramöten och -mottagningar med föredrag och enskild mottagning.</p> <p>Informera föräldrar om mottagningstider och -lokaler samt om syo-materialet.</p>
<p>Samtliga årskurser och stadier.</p>	<p>Ansvara för att lärare bl. a. i samhällsorienterande och beteendeorienterande ämnen), elevvårdspersonal samt representanter för arbetsmarknadsverket, universitets- och högskolområdet och organisationer och näringsliv via planeringskonferens och andra kontakter samt det officiella informationsmaterialet hålls engagerade och informerade om syo-programmet och sin egen roll däri.</p> <p>I mån av behov delta i informativ verksamhet utåt (se även punkt 7).</p>
<p>Samtliga årskurser, dock senast fr. o. m. årskurs 6.</p>	<p>Planera, organisera och administrativt genomföra skolans syo-program. Lägga upp samarbetsrutiner mellan de medverkande.</p> <p>Föredra ärenden och notera beslut m. m. vid stadgeenlig planeringskonferens i syo.</p> <p>Hålla expedition på tider som passar elever och föräldrar.</p> <p>Ansvara för syo-elevakter och deras konfidentialitet.</p> <p>Redovisa och i mån av uppdrag utvärdera syo-verksamheten.</p>

seras i syo, inte minst i kollektiv syo och praktisk yrkesorientering (pryo). Den kritiska inställningen innebär bl. a. att eleverna ifrågasätter det teoretiska underlaget för och urvalet av fakta i informationen. Det är t. ex. viktigt att de blir medvetna om osäkerheten i prognoser och test och kritiska mot kategoriska uttalanden om utvecklingen på arbetsmarknaden. I syo bör man alltid redovisa källan för informationen och diskutera hur syftet medvetet eller omedvetet färgar urvalet eller framställningen. Den kritiskt analyserande inställningen innebär också att eleverna i samband med studiebesök, pryo eller praktik ställer frågor och skaffar fram fakta som belyser de sociala relationerna på arbetsplatser, värderingar bland olika grupper, problem som målsättning för verksamheten, lönerelationer, yrkens status, förhållandet överordnad- underordnad, könsroller etc. och sedan diskuterar dessa frågor och relaterar dem till den egna yrkesvalsproblematiken.

Kravet att skolan skall vara en positivt skapande kraft i samhällsutvecklingen innebär tillämpat på syo bl. a. att undervisningen om utbildningsväsen och arbetsmarknad också skall ta upp till analys de bakomliggande värderingar som format dem samt hur och på vilka vägar utbildningsväsen och arbetsmarknad kan förändras. Syo bör bl. a. relateras till undervisningen och debatten om fackliga och politiska organisationer och om den enskildes möjligheter att påverka utvecklingen. Syo-specialisten bör medverka till att sådana problem som syo aktualiserar förs fram i samhällsdebatten utanför skolan liksom att debatten om utbildningspolitiska och arbetsmarknadspolitiska problem förmedlas till skolan.

När det gäller skolans mål att ge eleverna en känsla av internationellt medansvar och stärka den internationella orienteringen kan syo spela en viktig roll genom att visa på praktik och yrkesverksamhet i andra länder som ett alternativ eller ett komplement och anknyta till undervisningen i orienteringsämnen.

I en tablå görs ett försök att konkretisera huvudmomenten i läroplanernas syo-kapitel (se s. 14—17).

3.5 Organisation

I promemorian framhålls vissa faktorer av betydelse för den organisatoriska lösningen. Grundskolan och gymnasieskolan är primärkommunala angelägenheter. Skolväsendet är ofta kommunens största utgiftspost, även om man bortser från statliga bidrag. Under de senaste åren har det funnits en markcrad strävan att stärka primärkommunerna. Ett exempel på detta är kommunindelningsreformen. Samma tendens finns inom utbildningsområdet, bl. a. i fråga om huvudmannaskapet för gymnasieskolan (prop. 1970: 4, SU 1970: 32, JoU 1970: 4, rskr 1970: 92, 99). Skolstyrelsens ansvar för de båda skolformerna har skjutits starkt

i förgrunden i de nya läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan.

För lärarpersonalen gäller statlig lönerreglering, men då statsbidrag införts för personal som inte är skolledare eller lärare har detta skett genom en schablonmässig statsbidragsgivning. Denna personal är inte statligt lönerulerad.

Även om antalet kommuner kommer att minska kraftigt under 1970-talets första hälft på grund av kommunsammanläggningarna, kommer skillnader i invånarantal och i skolenheternas storlek och spridning att finnas kvar. Organisationen för syo bör därför utformas så att den kan anpassas till skiftande förhållanden i de olika kommunerna. Vidare bör den kommunala vuxenutbildningens behov av syo beaktas vid valet av organisatorisk lösning.

I promemorian skisseras olika tänkbara organisatoriska modeller, dels med utgångspunkt från ett enhetligt system för gymnasieskola och grundskola, dels med utgångspunkt från skilda system. För ett enhetligt system talar framför allt att fältet för specialister på studie- och yrkesvägledning tenderar att växa och att det är en fördel att funktionärer med en i stora delar lika utbildning tjänstgör och är utbytbara inom t. ex. arbetsförmedlingarnas verksamhetsområde, vuxenutbildningen, gymnasieskolan och grundskolan. Kontinuiteten i undervisning, elevvård och syo-program talar för samma organisation på samtliga stadier.

I promemorian diskuteras tre olika modeller inom ett enhetligt system:

- a) yrkesvalslärarsystem i hela skolväsendet,
- b) system med yrkesvägledare-kurator i hela skolväsendet, och
- c) system med särskild syo-funktionär i hela skolväsendet.

I en tablå redovisas huvudmodeller och exempel på »marginalmodeller» som kan utnyttjas när elevunderlaget inte räcker till hel tjänst.

Efter genomgång av argument för och mot olika modeller föreslås i promemorian ett system med särskild syo-funktionär i hela skolväsendet. I syo ingår uppgifter av pedagogisk natur, vilket förutsätter pedagogisk utbildning, men av detta följer inte att tjänsten måste konstrueras som lärartjänst. Olika aspekter av syo bör ingå som ett moment i de flesta ämnen och inte bara i samhällskunskap. Även om syo har naturlig anknytning till elevvården, har kurator redan så omfattande arbetsuppgifter att det är tveksamt om man bör vidga arbetsfältet. För arbetsmarknadsverket kan det innebära vissa svårigheter att satsa på en tjänsteman som skall finnas till hands i skolan.

Det viktigaste skälet för att införa en funktionär i skolan som normalt uteslutande ägnar sig åt syo är att de mål och det program som uppställts för syo rymmer så många och delvis helt olika moment, att de kräver en funktionär på heltid och en särskild utbildning och fortbildning. Syo-funktionären skall delta i undervisningen, i färdighetsträning, i anlags- och personlighetsorientering, i enskild vägledning, i administrativt och pedagogiskt arbete.

 = egentlig syo inom skolan

 = egentlig syo inom vuxenutbildningen och arbetsförmedlingen

AMS (-syo) = syo i arbetsmarknadsverkets tjänst

UKA (-syo) = syo vid universitet och högskolor

vux(-syo) = syo inom vuxenutbildning

gr = grundskola

lär = lärartjänstgöring

gy = gymnasieskola

kur = kurator

HUVUDMODELL

Yrkesvalslärare

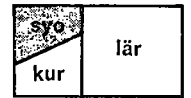
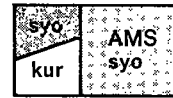
INGA MARGINALMODELLER

EXEMPEL PÅ MARGINALMODELLER

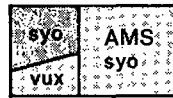
Syo-specialist i grund- och/eller gymnasieskola

Syo i gr/gy + kurator

Syo i gr/gy + vuxenutbildnings-syo

Syo i gr/gy + AMS-syo

Deltids-syo-specialist

INGA MARGINALMODELLER

Han skall skapa och vidmakthålla kontakter inom och utom skolan. Han bör finnas till hands för samtal, även under ferietid. Om syo-funktionären tjänstgör inom mer än en skolform kommer eleverna att möta en person som har skolning för och erfarenhet från breda fält inom syo-området.

För att vidga det kommunala inflytandet bör kommunerna få använda resurserna för syo mer flexibelt än nuvarande system ger utrymme för. Systemet med heltidsfunktionär för syo går lätt att kombinera med syo inom den kommunala vuxenutbildningen. SÖ skall efter samråd med AMS utfärda riktlinjer för verksamheten. Befattningshavaren bör vara kommunalt anställd och kommunal löne reglering bör gälla. Som syo-funktionär bör endast anställas den som genomgått en speciell utbildning för tjänsten eller eljest på grund av föregående utbildning och verksamhet befinns lämplig.

3.6 Dimensionering

Enligt promemorian bör varje kommun — oavsett storleken — få statsbidrag för minst en syo-funktionär. Om antalet elever i grundskolans årskurs 6—9 och gymnasieskolan tillsammans överstiger 800, skall ytterligare statsbidrag utgå med hänsyn till elevunderlagets storlek. Möjligheter till vinster i nämnvärd omfattning genom arbetsfördelning mellan syo-specialisterna beräknas uppkomma först då det totalt finns fyra heltidstjänster i grundskola och gymnasieskola.

Följande statsbidragssystem skall gälla när den nya organisationen är helt genomförd.

Antal elever i årskurs 6—9 i grundskolan ¹ och i gymnasieskolans linjer och specialkurser	Antal schablonbelopp
— 800	1
801—1 200	1,5
1 201—3 200	Antalet elever dividerat med 800 avkortat till en decimal.
3 201—	Antalet elever dividerat med 850 avkortat till en decimal, dock lägst 4.

¹ Eventuellt antalet elever i årskurs 6—9 i kommunen och de elever i årskurs 6 i andra kommuner som beräknas gå i årskurs 7 i kommunen.

Större insatser än genomsnittligt måste göras för elever med handikapp. Nuvarande extra resursgivning till dessa elevgrupper bör finnas kvar.

Resurstilldelningssystemet medför att de något större kommunerna i många fall tilldelas bråkdelar av schablonbelopp. De har då bl. a. möjlighet att kombinera syo-funktionen för grund- och gymnasieskola med andra funktioner. Den närmast till hands liggande kombinationen är med syo i kommunal vuxenutbildning. Även andra kombinationer kan komma i fråga — t. ex. med kuratorstjänst, lärartjänst etc. (se tablå s. 20).

3.7 Utbildning

F. n. finns en enterminsutbildning i studie- och yrkesvägledning för lärare. Arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare utbildas genom tjänstgöring med praktik varvat med kortare teoretiska kurser på tillsammans ca 15 veckor i arbetsmarknadsverkets interna utbildning.

Utbildningen till syo-funktionär bör enligt promemorian ha en sådan bredd att den inte bara attraherar personer som planerar att ägna sig åt syo i skolan utan också blir en god förberedelse för arbete som yrkesvägledare, arbetsvårdare eller arbetsförmedlare inom arbetsmarknadsverket eller utbildningsadministratör inom näringslivet, inom olika orga-

nisationer etc. Detta underlättar utbytbarhet mellan olika yrkesgrupper. Utbildningen bör vidare konstrueras så att den också kan bli ett led i återkommande utbildning.

Den särskilda utbildningen bör få formen av en **e t t å r i g D Y R K -** kurs i studie- och yrkesvägledning som också kan ingå som 40 poäng i filosofie kandidatexamen. (Beträffande DYRK-kurser se betänkandet Yrkesinriktade studiekurser vid universitetet, UKÄ, 1968.) Den bör starta läsåret 1971/72 och förläggas till **l ä r a r h ö g -** skola.

I princip bör det finnas två helt olika vägar att nå **b e h ö r i g h e t** för den speciella utbildningen i studie- och yrkesvägledning. Dels bör utbildningen ingå som tredje avdelning i framför allt utbildningslinjerna 4, 5 och 8 vid de filosofiska fakulteterna. Dels bör personer som fyllt 25 år och har minst fem års yrkesverksamhet kunna antas till kursen.

För personer som är under 25 år och har mindre än fem års yrkeserfarenhet bör krävas avslutade studier motsvarande 80 poäng i psykologi, pedagogik, sociologi eller samhällskunskap eller 60 poäng i psykologi, sociologi eller pedagogik och 20 poäng i annat ämne inom samhällsvetenskaplig fakultet. För personer som har fyllt 25 år och har minst fem års yrkesverksamhet bör krävas beteendevetenskapliga kunskaper motsvarande kurs i elementär sociologi och sociologisk metodik inom grundkurs 1 A i sociologi (sammanlagt ca 10 poäng).

Som krav för behörighet bör vidare för samtliga uppställas minst **e t t** års erfarenhet av anställning efter 18 års ålder, vari bör ingå minst sex månaders sammanhängande anställning utanför utbildningsväsendet. Detta krav uppställs för att garantera att den som har huvudansvaret för syo i skolan också har erfarenheter från arbetslivet utanför skolområdet.

Vid **u r v a l e t** bland behöriga sökande till DYRK-kursen i studie- och yrkesvägledning bör man ta hänsyn till att det är önskvärt att studie- och yrkesvägledarkåren har en jämn könsfördelning och att den omfattar människor med olika slag av utbildning och varierande arbetslivserfarenheter. Meritvärdet för akademiska studier bör maximeras till 80 poäng för att undvika att DYRK-kursen får karaktär av tilläggsutbildning. Den närmare utformningen av meritvärderingssystemet bör ske mot bakgrund av kompetensutredningens förslag. För budgetåret 1971/72 bör kursens **d i m e n s i o n e r i n g** bli 120—150 studerande.

Utbildningens **m å l** är enligt promemorian bl. a. att ge grundläggande kunskaper om yrkesvalets psykologi och sociologi och om studie- och yrkesvägledningens roll i förhållande till skolans och arbetsmarknadspolitiken samt att utveckla förmågan att kritiskt analysera dessa frågor. Utbildningen skall också ge grundläggande kunskaper om utbildningsvägar, yrken och arbetsmarknad ur bl. a. sociologiska och ekonomiska aspekter, utveckla förmågan att ge enskild och kollektiv

syo, ge viss orientering om motsvarande uppgifter inom arbetsmarknadsverket och ge orientering om metoder för studie- och yrkesvägledaren att kontinuerligt förnya sina kunskaper.

De aspekter som betonats i kapitlet om mål och program för syo bör också betonas i utbildningen av syo-funktionären. Dit hör t. ex. valproblematiken över huvud taget, frågor som berör svagpresterande, handikappade, barn till invandrare och andra grupper som har särskilda problem, könsrollsfrågan, skillnader i inriktning och aspirationsnivå mellan olika socialgrupper och internationell orientering.

I promemorian finns ett utkast till studieplan, som sägs utgöra en första skiss som kan bilda underlag för en fortsatt diskussion om utbildningens innehåll. I utkastet ingår följande kurser:

Introduktion (1 poäng), Studie- och yrkesvalsteori (6 poäng), Arbetsmarknaden (6 poäng), Yrkesvärlden (5 poäng), Arbetsförmedlingens olika verksamhetsformer (2 poäng), Utbildningsväsendet (6 poäng), Information och undervisning (5 poäng), Vägledningens teori och praktik (5 poäng), Syo-arbetets organisation (4 poäng). Kursen Arbetsförmedlingens olika verksamhetsformer är förlagd till länsarbetsnämnd och arbetsförmedling, där den studerande om möjligt bör praktiskt delta i förmedlingsarbete, arbetsvård och yrkesvägledning. I kursen Information och undervisning ingår bl. a. praktikfall, auskultation och praktiska övningar (lektioner, föräldramöten m. m.).

3.8 Fortbildning

Nu verksamma yrkesvalslärare har omfattande kunskaper och erfarenheter som de inhämtat i grundutbildning och kontinuerlig fortbildning samt i sin praktiska verksamhet. För de flesta torde dock en kortare fortbildningskurs vara nödvändig för att de på ett tillfredsställande sätt skall kunna arbeta också inom gymnasieskolan. Motsvarande fortbildningsbehov kan komma att uppstå för andra grupper.

Den nya grundutbildningen kommer att innehålla inslag som i yrkesvalslärarkurserna behandlats mycket knapphändigt. Även av detta skäl bör enligt promemorian yrkesvalslärare och eventuellt övriga som sysslat med studie- och yrkesvägledning få tillfälle att fortbilda sig.

De första fortbildningskurserna bör anordnas sommaren 1972 främst för de yrkesvalslärare och andra befattningshavare som väljer att gå över till kommunal befattning för syo. Fortbildningskurser enligt denna modell torde komma att behövas åtminstone t. o. m. läsåret 1974/75.

En kontinuerlig fortbildning krävs av dem som medverkar i skolans syo-program. Syo-funktionären bör i framtiden kunna få fortbildning inom skolans reguljära fortbildningsverksamhet, t. ex. på studiedagar och sommarkurser. Utöver detta program förutsätts att SÖ, AMS och Svenska kommunförbundet i samråd planerar och ordnar fortbildning i

form av kurser och studiedagar samt att AMS och SÖ även i fortsättningen kontinuerligt förser skolans syo-specialist med material för den egna fortbildningen.

3.9 Forsknings- och utvecklingsarbete

För att uppnå de mål som tidigare skisserats för syo fordras forsknings- och utvecklingsarbete. Många forskningsresultat har visat hur beroende studie- och yrkesval är av t. ex. social bakgrund. Däremot finns få forskningsresultat som direkt hjälper till att konkret angripa dessa problem. En fortsatt utveckling av metodiken i fråga om färdighetsutbildning i »väljandets teknik» fordras.

Forsknings- och utvecklingsarbete för syo berör många forskningsdiscipliner, t. ex. pedagogik, sociologi, kulturgeografi, nationalekonomi. Att syo är en tvärfunktion i skolan innebär enligt promemorian också att forsknings- och utvecklingsarbete som primärt berör andra områden ofta är av stor betydelse för syo.

Forsknings- och utvecklingsarbete för syo skall ingå i det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs av eller på uppdrag av skolöverstyrelsen. Det förefaller också naturligt att anslagen till arbetsmarknadsforskning används för projekt som berör syo. Vidare kan projekt självfallet finansieras av t. ex. samhällsvetenskapliga forskningsrådet och riksbanksfonden.

För utbildningen i studie- och yrkesvägledning är det av stor betydelse att det finns goda kontakter med universitetsinstitutioner i berörda ämnen. Detta borde kunna åstadkommas genom att universitetslärare från dessa institutioner medverkar i undervisningen och genom att lärarhögskolan är representerad i olika universitetsorgan.

3.10 Genomförande

Enligt promemorian bör den nya organisationen införas successivt. Det blir då möjligt att göra en anpassning till utbildningskapaciteten och till det slutliga genomförandet av kommunindelningsreformen. Systemet med syo-funktionär bör införas den 1 juli 1972 på gymnasieskolans linjer i årskurs 1 samt i årskurs 2 på de linjer som närmast motsvarar nuvarande yrkesskola. Under budgetåret 1973/74 bör systemet vara infört i årskurs 2 i gymnasieskolan för att under budgetåret 1974/75 införas i grundskolan och hela gymnasieskolan. Kommunen bör dock ha möjlighet att besluta att, helt eller delvis, införa systemet tidigare i grundskolan.

Under läsåret 1971/72 bör AMS i samråd med SÖ göra en insats för syo i den del av gymnasieskolan som motsvarar nuvarande yrkesskola.

3.11 Övergångsbestämmelser

Det successiva införandet underlättar övergångsåtgärderna för yrkesvalslärarna. Fr. o. m. budgetåret 1971/72 bör ordinarie tjänster ej få nyinrättas men däremot upprätthållas. Övergångsåtgärderna bör utformas så att yrkesvalslärarna även i framtiden kan utnyttjas för uppgifter inom syo. En ordinarie yrkesvalslärare kan välja att efter fortbildning gå över till kommunal befattning för syo. Om ordinarie yrkesvalslärare inte väljer att gå över till kommunal syo-anställning, kan han antingen fullgöra uppgifter inom undervisningen eller inom syo. Om det förra alternativet väljs, förutsätter detta — om förflyttning skall undvikas — att tillräckligt timutrymme finns att undervisa i det läroämne (vanligen samhällskunskap) för vilket läraren är behörig. Läraren kan emellertid också i sin statligt lönerulerade tjänst helt fullgöra uppgifter inom syo. I vissa fall kan det, enligt ett tredje alternativ, visa sig ändamålsenligt att låta ordinarie yrkesvalslärare kombinera syo-tjänstgöring med reguljär undervisning.

3.12 Kostnader

Eftersom syo redan finns fullt utbyggd för grundskolan anges endast kostnader för gymnasieskolan. Antalet heltidstjänster kan där uppskattas till ca 300. Statsbidragets storlek bör fastställas efter överläggningar med de kommunala huvudmännen.

Kostnaderna för en intagning av ca 120 studerande till DYRK-kursen i studie- och yrkesvägledning kan beräknas till ca 0,5 milj. kr. + 1 milj. kr. för studiemedel. Eftersom utbildningen är ett alternativ till val av annat ämne under det tredje studieåret vid filosofisk fakultet kan utbildningskostnaderna till stor del ses som alternativkostnader.

4 Remissyttrandena

4.1 Studie- och yrkesvägledning i samhället

De remissinstanser som har yttrat sig över detta avsnitt i promemorian ställer sig i allmänhet mycket positiva till den syn på studie- och yrkesvägledningens roll i samhället som redovisas där. Till dem som har yttrat sig hör bl. a. *lärarhögskolan i Göteborg, UKÄ, AMS, LO, TCO, SL, SFL, Svensk yrkesvalsläraryörening* och *SFS*. *UKÄ* betonar vikten av att studie- och yrkesvägledningen också bidrar till utbildningens och arbetslivets anpassning till de enskilda individerna och inte enbart tvärtom. *AMS* framhåller att enligt promemorian bör målet vara annorlunda än tidigare, då man förordade en mer informativ vägledning, och

yrkesvägledningen nu i stället vara betydligt mer aktiv, uppsökande och vägledande och samtidigt ifrågasättande. AMS påpekar att såväl principen om individens frihet att själv fatta beslut och ta ställning till olika alternativa lösningar och de begränsade möjligheterna att överblicka den framtida utvecklingen på arbetsmarknaden gör yrkesvägledningen till en svår, ansvarsfull och grannliga uppgift.

SACO konstaterar att dagens samhälle behöver en mer aktiv och vägledande, ifrågasättande och provokativ studie- och yrkesvägledning. LO och TCO instämmer i promemorians uppfattning att studie- och yrkesvägledningen inte bör dirigera den enskilde individen i viss riktning. I stället bör kunskapen om olika vägar vidgas så mycket som möjligt och föreställningar som medför inskränkningar i valmöjligheterna, t. ex. sådana som beror av traditionella könsroller och social bakgrund, motverkas.

LO erinrar om att »det sociala arvet» är mycket påtagligt när det gäller yrkesval och utbildning. Även om valet av utbildning och yrke sker under påverkan från andra och starkare krafter, skulle det kanske ändå vara möjligt för en modern och framsynt studie- och yrkesvägledning att åstadkomma en förbättring. LO anser att de största kraftanstängningarna bör sättas in inom vuxenutbildningsområdet. Allt fler vuxna påbörjar studier som ofta inte är så väl förberedda och målinriktade.

TCO framhåller att en utökad studie- och yrkesvägledning kan medverka till förbättrade villkor på arbetsmarknaden genom att människor tack vare en bättre kunskap kommer att söka sig till arbeten med bättre villkor. Detta gäller inte minst för kvinnornas del. TCO understryker kraftigt det jämlikhetskrav som måste resas för eftersatta grupper i samhället. Vissa grupper har större behov av vägledning än andra och bör prioriteras så länge resurserna är otillräckliga. De grupper som särskilt behöver hjälp med sitt yrkesval och bli föremål för uppsökande verksamhet är framför allt fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och socialt handikappade.

4.2 Studie- och yrkesvägledning utanför utbildningsväsendet

Enstaka remissinstanser gör kommentarer i anslutning till promemorians beskrivning av studie- och yrkesvägledningen utanför utbildningsväsendet. Länsskolnämnden i Gävleborgs län konstaterar att denna verksamhet till sin art inte skiljer sig från studie- och yrkesvägledningen inom utbildningsväsendet och beklagar att promemorian enbart syftar till att ge ett förslag beträffande grundskolan och gymnasieskolan. På detta sätt blir övrig verksamhet lämnad utanför förslaget och kopplingen försvåras. AMS påpekar att andelen rådsökande över 20 år vid yrkesvägledningsexpeditionerna f. n. uppgår till ca 70 %. Arbetsmark-

nadsverkets yrkesvägledare som har att bistå dessa personer möter alltså en ständigt ökande ström av vuxna rådsökande. Trots en på olika sätt rationaliserad service har detta tyvärr i många fall lett till långa väntetider för de sökande. *LO* framhåller att trots att arbetsmarknadsverkets yrkesvägledningsexpeditioner kraftigt ökat kapaciteten uppgår väntetiderna fortfarande till flera månader. Arbetsmarknadsverkets resurser måste givetvis främst inriktas på att klara arbetsuppgifterna inom studie- och yrkesvägledningen. En personell upprustning bör snarast komma till stånd.

4.3 Studie- och yrkesvägledning inom utbildningsväsendet

De remissinstanser som kommenterar promemorians beskrivning av drag i utvecklingen och problem för syo i grundskolan instämmer i stort sett. *AMS* konstaterar att behovet av rent yrkesvägledande insatser blivit mindre genom de reformer som enhetsskolan successivt genomgått dels i form av grundskolans genomförande 1962, dels genom den nya läroplanen för grundskolan 1969.

TCO, *SL* och *SFL* framhåller att de utvecklingstendenser som betonas i promemorian liksom de tre studiebesöken i årskurs 8, pryoperioden i årskurs 9 och möjligheten till förlängd pryoperiod gör att det krävs lika omfattande insatser från syons sida som tidigare. Elevvårdsfrågorna kommer att kräva större resurser allteftersom syo-programmet genomtränger skolans hela verksamhet.

SECO konstaterar att erfarenheterna från det nuvarande systemet på grundskolan överlag är mycket positiva. Vissa brister finns dock. Yrkesvalslärarna borde få mer utbildning för sin uppgift, inte minst i praktisk psykologi.

SL, *SFL* och *Svensk yrkesvalsläraryrkeförening* understryker behovet av nya inslag i grundutbildningen och en effektivare fortbildning bl. a. för att hålla debatten levande bland yrkesvalslärare och andra medverkande i syo-programmet. *LR*, *SL* och *SFL* tar avstånd från promemorians förmodan att kontorsarbetstid för syo-specialisten skulle vara bättre från skolläringens och elevernas synpunkt. Det har nämligen visat sig att behovet av yrkesvalslärares insatser under vissa perioder av året är utomordentligt stort, medan däremot efterfrågan på deras tjänster kunnat vara i motsvarande grad mindre under andra tider av arbetsåret. Genom den kombination av lärar- och syo-specialisttjänst som yrkesvalsläraresystemet utgör har en sådan naturlig flexibilitet i tjänstgöringen kunnat åstadkommas utan större ingripanden. *LR*, *SL*, *SFL* och *Svensk yrkesvalsläraryrkeförening* anser att beskrivningen av hur den nuvarande organisationen på grundskolan fungerar borde ha föregåtts av undersökningar och försöksverksamhet.

De remissinstanser som kommenterat den nuvarande syon i gym-

nasium och fackskola anser i allmänhet att den fungerar otillfredsställande. *Länsskolnämnderna i Kristianstads, Älvsborgs och Örebro län, AMS, SACO, TCO, Svensk yrkesvalsläraryörening, Svensk yrkesvägledarförening, RHS* m. fl. framhåller att personalresurserna är otillräckliga. *AMS* konstaterar att behovet av insatser i gymnasium och fackskola har ökat. På grund av utvecklingen på arbetsmarknaden har samtidigt mer personal fått avdelas för yrkesvägledning av vuxna rådsökande bl. a. i samband med arbetsmarknadsutbildning. Detta har lett till att skolorna till sitt förfogande fått en relativt sett mindre del av yrkesvägledningens personalresurser. *SACO* hävdar att de senaste årens ohämmade tillströmning till universitetens fria fakulteter till stor del har sin grund i de otillräckliga resurserna för yrkesvägledningen i gymnasiet.

Länsskolnämnden i Kristianstads län framhåller att det finns svagheter i uppbyggnaden i systemet och brister i utbildningen. Det har varit svårt att få samarbetet mellan berörda parter att fungera. Arbetsmarknadsverkets tjänsteman har inte funnits till hands i skolan och kontakten mellan skolledningen och tjänstemannen fungerar otillfredsställande. Eleverna upplever sig inte ha tillräcklig specialisthjälp i syo. *TLE* konstaterar att den tidigare yrkesvägledningen skett mest i form av informationsbladsutdelning. *SECO* framhåller att systemet på gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan inte alls fungerar. Uppskattningsvis vet 80 % av eleverna inte om att det finns någon som helst individuell orientering. Varken studierektorerna eller kuratorerna har möjlighet att ge tillräcklig information.

Skolkuratorernas förening beklagar att ståndpunkterna i promemorian inte grundats på en utvärdering av hur studie- och yrkesvägledningen fungerat i gymnasium och fackskola.

TCO framhåller att den yrkesorienteringsvecka som f. n. ordnas försöksvis i årskurs 2 i gymnasiet är en värdefull satsning. Effekten skulle dock bli större om den i stället förlades till vårterminen i årskurs 1 innan eleverna slutgiltigt valt utbildningslinje. Den bör införas vid samtliga gymnasieskolor.

Beträffande studie- och yrkesvägledning inom utbildningsväsendet i övrigt betonar flertalet remissinstanser det stora behovet av studie- och yrkesvägledning för de vuxenstuderande. Detta understryks särskilt av *LO* och *TCO*. *TCO* anför bl. a. följande.

Vad gäller studie- och yrkesvägledningen inom utbildningsväsendet i övrigt vill *TCO* starkt framhålla samhällets ansvar för studie- och yrkesvägledningen för de vuxenstuderande och nödvändigheten av att resurserna utan dröjsmål förstärks. *TCO* vill beklaga att utredningen i huvudsak begränsats till syo i ungdomsskolan, dvs. grundskola och gymnasieskola. Det hade varit i hög grad önskvärt att de vuxenstuderandes behov av studie- och yrkesvägledning hade getts samma behandling och att förslag till åtgärder framlagts på detta område. Med tanke på

den ökande vuxenutbildningen och den funktion den måste få i vårt samhälle kommer studie- och yrkesvägledningen att i allt högre grad bli en angelägenhet även för de vuxna. TCO har tidigare framhållit att det är av stor vikt att de vuxna nås med särskild information i både kollektiv och enskild form.

— — —

TCO krävde i sitt reformprogram 1964 bättre central, regional och lokal samordning av de olika vuxenutbildningsinsatserna. Dessa behov har ännu inte tillgodosetts. I många kommuner har man visserligen inrättat vuxenutbildningsråd, där bl. a. representanter för studieförbunden ingår. Men även här föreligger ofta mera av konkurrens än av samordning. Folkhögskolorna har inte heller kommit att få den roll som de enligt TCO:s reformprogram borde få genom att tjäna som regionala vuxenutbildningscentra.

Enligt TCO:s mening krävs lokala vuxenutbildningscentra i första hand för att ge vuxna behövlig rådgivning i fråga om studier och yrkesval. Dit skall de vuxna kunna gå för att få hjälp med uppläggning av studieprogram och ges råd om var studierna i det enskilda fallet bäst kan bedrivas: inom den kommunala vuxenutbildningen, i ett studieförbund, företag, arbetsmarknadsutbildning, i riksvuxenskola, eterburen undervisning eller brevskolundervisning, folkhögskola osv. Upplýsningar skall också kunna lämnas om den rådsökandes möjligheter i arbetslivet. I det fallet förutsätts givetvis nära samverkan ske med närliggande arbetsförmedling och att expertis där anlitas.

De av TCO tidigare förordade vuxenutbildningsinstituten bör kunna fungera som lokala rådgivningscentraler av ovan skisserat slag, samtidigt som de svarar för den lokala samordningen av vuxenutbildningen. TCO vill i detta sammanhang betona vikten av att vuxenutbildningen tilldelas särskilda studie- och yrkesorienterare. De vuxna kan inte jämsättas med de unga i en rådsökandesituation. En helt annan metodik och psykologi torde krävas för att rätt kunna hjälpa de vuxna med deras ofta dåliga självkänsla och stora osäkerhet inför att ta upp studier på nytt eller utbilda sig för ett nytt yrke. Vid en bedömning av »utfyllnadstjänst» för en kommunal syo-funktionär är det därför tveksamt om vuxenutbildnings-syon skall integreras i tjänsteunderlaget. Behovet av uppsökande verksamhet bland vuxna generellt torde inte minst motivera denna vuxen-syons särställning. Det stora antalet invandrare med sina speciella utbildningsproblem kommer likaledes att kräva stora insatser på detta område.

4.4 Mål och program för syo

De remissinstanser som har yttrat sig över mål och program för syo ställer sig i allmänhet mycket positiva till promemorians framställning om detta. *SÖ, UKÄ, TCO, LR, SL, SFL, Svensk yrkesvalsläraryrning* och *Sveriges socionomförbund* m. fl. instämmer i promemorians målanalys och kommentarer. *SÖ* framhåller att syon måste ses som en fortgående process, som har nära samband med skolans pedagogiska verksamhet. *UKÄ* understryker särskilt syons stora betydelse då det gäller att genom en förstärkt och förbättrad information och vägledning

till fysiskt, psykiskt och socialt handikappade grupper medverka till en reell jämställdhet i utbildnings- och yrkesvalet. UKÄ betonar också vikten av att de erfarenheter av och synpunkter såväl på sättet att informera som på utbildningsväsendets organisation och skolarbetets uppläggning, som från eleverna när syo-specialisterna, verkligen kanaliseras fram till berörda myndigheter och beslutande organ. TCO noterar med tillfredsställelse att promemorian bl. a. nämner, att förhållandena på arbetsmarknaden bör diskuteras och att de fackliga organisationernas roll därvid bör belysas. Eleverna bör göras uppmärksamma på de stora löneskillnader som finns mellan olika yrken och även mellan män och kvinnor. TCO framhåller också vikten av att alla lärare utanför den direkta syo-funktionen är orienterade om arbetsmarknaden och den anställdes situation inom arbetslivet. TCO understryker promemorians uppfattning, att eleverna måste göras uppmärksamma på osäkerheten i prognoser och anlagsprövningar och utveckla en kritisk inställning till kategoriska uttalanden om utvecklingen på arbetsmarknaden.

Svenska kommunförbundet konstaterar att promemorian inte närmare genomlyst målsättningsfrågorna eller utfört någon mer detaljerad undersökning av behovet av syo-insatser, arbetsuppgifternas omfattning eller deras tidsmässiga fördelning över året. En fördjupad målsättningsdiskussion och en analys av arten och omfattningen av arbetsuppgifterna inom syo-funktionen bör komma till stånd. En sådan fortsatt utredning får dock inte tas till intäkt för att nu skjuta frågan om ny organisation för syo på framtiden. Men det är väsentligt att de anvisningar och riktlinjer som kommer att utarbetas för verksamheten utformas på ett sådant sätt att systemet inte åläggs mer uppgifter än vad som motsvaras av resurstilldelningen.

4.5 Organisation

Promemorians förslag om en enhetlig organisation för grundskola och gymnasieskola med särskilda syo-funktionärer som är gemensamma för kommunens skolväsen och normalt utslutande ägnar sig åt syo inom skolväsendet, tillstyrks av bl. a. *statskontoret*, *SÖ*, *UKÄ*, *AMS*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska landstingsförbundet*, *LO*, *SACO*, *Svensk yrkesvägledarförening*, *Sveriges sacionomförbund*, *TLE*, *SFS* och *RHS*. *SACO* anser dock, till skillnad från promemorians förslag, att syo-funktionärernas löne- och anställningsvillkor bör omfattas av statlig reglering. Flera remissinstanser, bl. a. *SÖ*, *UKÄ*, *AMS*, *Svenska landstingsförbundet*, *LO*, *SACO*, *SAF* och *TLE*, betonar att syo-organisationen bör omfatta även vuxenutbildningen.

SÖ konstaterar att systemet med yrkesvalslärare på grundskolan har tillämpats framgångsrikt under en lång rad av år. Systemet uppvisar emellertid också vissa svagheter, t. ex. svårigheter att förena yrkesvals-

lärarfunktionen med ett ämneslärarsystem, vilket lett till en jämförelsevis odifferentierad rekrytering. SÖ framhåller att målet för syon är i stort sett detsamma för hela skolväsendet, att syo bör ingå i allt flera ämnen, vilket kräver insatser av en specialist, och att syo inte längre huvudsakligen är en angelägenhet för lärare i samhällskunskap. Det torde finnas mindre risk för komplikationer i förhållandet klient-rådgivare, om syo-funktionen inte är knuten till andra personalkategorier som eleven har kontakt med i skolan. För att förverkliga de mål som uppställs för syo och kunna klara de många arbetsuppgifter som ingår i syo-funktionen krävs en heltidsfunktionär. Även UKÄ framhåller att arbetsuppgifterna är så krävande att de förutsätter speciella heltidsfunktionärer. UKÄ anser vidare att det är väsentligt med den kontinuitet i verksamheten som man kan hoppas uppnå genom att samma funktionärer svarar för syon i grundskolan och gymnasieskolan. Det är värdefullt med utbytbart mellan olika typer av syo-funktionärer inom syo-området.

SACO anser det nödvändigt att den personal som har hand om skolans syo-uppgifter odelat får ägna sig åt dem. Detta talar mycket starkt emot ett syo-system med yrkesvalslärare eller yrkesvägledare-kurator och för ett system med särskild syo-funktionär. Syo-funktionen är inte så intimt förenad med vare sig skolkuratorns eller ämnespedagogens uppgifter, att det skulle motivera en personalunion. SFS tar bestämt avstånd från att tjänsten som syo-funktionär skall kombineras med lärartjänst, eftersom denna ofta har en elevvärderande funktion. RHS framhåller att den nuvarande yrkesvalsläraryrkesinstitutionen har gett utmärkta erfarenheter. Yrkesvalslärarnas stora rutin och kunnande måste ovillkorligen tas till vara i den nya organisationen. RHS tolkar också förslaget innehåll så, att det alltså är möjligt att rekrytera syo-funktionärer bland lärare och att förena funktionen med lärartjänst.

Sveriges skolkuratorers förening biträder med tvacksamhet förslaget om särskild expert för syo. Föreningen ifrågasätter, om inte ytterligare överväganden bör göras beträffande möjligheterna att på ett mer adekvat sätt låta syo ingå som en integrerad del av elevvården. Detta skulle kunna åstadkommas genom att man samlar kurativa och syo-uppgifter med föreslagen resurstilldelning för syo på samma befattningshavare och behåller samverkan med lärarpersonal och arbetsmarknadsverket.

Av de remissinstanser som helt eller delvis avstyrkt promemorians förslag till organisation, anser vissa att man bör eftersträva en gemensam syo-organisation för grundskola och gymnasieskola, medan andra anser det motiverat med olika system. SL, SFL och Svensk yrkesvalsläraryrkesförening anser att elevernas situation i gymnasieskolan ur pedagogisk synpunkt inte i någon avgörande grad skiljer sig från elevernas situation i grundskolan. I båda skolformerna bör eleverna kontinuerligt tränas i väljandets konst. Det faktum att allt fler

elever i framtiden väntas övergå till fortsatt utbildning i gymnasieskolan accentuerar behovet av kontinuitet i syo-verksamheten. Samma system bör därför gälla i grundskola och gymnasieskola. *TCO* och *SAF* anser däremot att skillnaderna i mognad mellan elever i grundskolan och elever i gymnasieskolan motiverar att syo-organisationen utformas olika. Arbetsuppgifterna inom syo är inte desamma. De studievägledande och elevvårdande uppgifterna dominerar klart i grundskolan. Däremot överväger behovet av direkt yrkesvägledning i gymnasieskolan.

LR, *SL*, *SFL*, *Svensk yrkesvalsläraryörening* och *SECO* anser att man bör behålla yrkesvalslärarysystemet i grundskolan och införa det i gymnasieskolan. *TCO* och *SAF* anser att yrkesvalslärarysystemet endast bör finnas i grundskolan. För gymnasieskolans del tillstyrker *TCO* promemorians förslag, medan *SAF* vill införa ett system med särskild syo-funktionär för gymnasieskolan och den eftergymnasiala utbildningen.

SAF framhåller att det nuvarande systemet med yrkesvalslärare i grundskolan har fungerat förhållandevis bra. För att den nya pryon, som enligt grundskolans läroplan kräver en omfattande information och förberedelse i skolan, skall fungera, bör det i varje skolenhet finnas en lärare som samordnar verksamheten. Denne bör ha ett intimt samarbete med avnämarsidan för att på bästa sätt konkretisera den teoretiska undervisningen med material, uppgifter och studiebesök. Yrkesvalslärarna är mest lämpade för denna uppgift. De har genom åren skaffat sig goda kunskaper om företag, yrken och arbetsuppgifter. De har fått kontakter med företagen och i många fall etablerat ett gott samarbete mellan skola och näringsliv.

TCO betonar att om den sociala och könsrollsbedingade selektion som sker redan under grundskoltiden skall kunna elimineras, krävs det just inom grundskolans syo stora insatser, vilka yrkesvalslärarna är väl lämpade att fullgöra. Genom nuvarande system med yrkesvalslärare är varje skolenhet med högstadium tillförsäkrad en syo-funktionär. Yrkesvalslärarysystemet med sin automatiska resurstilldelning garanterar att specialister alltid finns till hands för elever och föräldrar och för övriga lärare i skolan. Eftersom det även efter kommunindelningsreformen kommer att finnas skillnader mellan kommunerna i fråga om antal elever och skolomfattning och eftersom storleken på skolenheterna varierar, är det nödvändigt att behålla yrkesvalslärarysystemet på grundskolan. Då skulle alla skolor i landet, oavsett geografiska handikapp, kunna tillförsäkras samma standard på studie- och yrkesvägledningen. Det system med syo-funktionärer som föreslås i promemorian, skulle — även med ett betydligt sänkt krav på elevunderlaget för varje tjänst — frånta ett mycket stort antal grundskolenheter sina egna syo-funktionärer. Detta skulle bli särskilt vanligt och besvärande i glesbygderna med ofta långa avstånd mellan skolorna. Ur jämlikhetssynpunkt måste glesbygdseleverna tillförsäkras en omfattande individuell omsorg just

på grund av sina geografiska handikapp. Fördelarna med yrkesvalslärsystemet är här så uppenbara att de inte kan förbigås.

Systemet med yrkesvalslärare har funnits i enhetsskolan/grundskolan under ett 20-tal år. Någon egentlig kritik, annat än i detaljer, har inte riktats mot systemet. Att yrkesvalslärarna gjort goda insatser har ofta omvittnats. I stället för att framlägga ett förslag som radikalt avviker från det hittills tillämpade systemet, borde man i promemorian ha prövat möjligheterna att genom justeringar i nuvarande system lösa de problem som redovisas. Ett förverkligande av promemorians förslag skulle innebära ett dåligt tillvaratagande av befintliga personella resurser och över huvud taget en dålig personalpolitik.

Frågan om behovet av syo-funktionärens insatser under ferietid och under den sammanhängande arbetsdagen skulle kunna regleras i samband med de pågående diskussionerna om arbetstidsavtal på undervisningsområdet. Någon kartläggning av hur stort behovet av yrkesvalslärarnas tjänster är under ferietid har inte gjorts och inte heller av hur efterfrågan på syo-insatser växlar under pågående läsår.

Liknande synpunkter anförs dels av *SECO*, dels av *LR*, *SL*, *SFL* och *Svensk yrkesvalsläraryråelse*, som också betonar de praktiska svårigheter som skulle uppstå om syo-funktionären måste tjänstgöra vid mer än en skolenhet. Han måste delta i en omfattande kontakt- och konferensverksamhet vid båda skolenheterna, vilket försvårar schemaläggning, planering av konferenser m. m.

Man citerar vidare vissa delar av promemorians beskrivning av mål och program för syo och konstaterar att dessa har pedagogisk karaktär. För att fullgöra de arbetsuppgifter som krävs, fordras en fullständig pedagogisk utbildning, dvs. en lärarutbildning. Detta motiverar ett yrkesvalslärsystem. *Svensk yrkesvalsläraryråelse* anför t. ex. att en lärare har lättare att integrera syo i undervisningen om utbildning och arbetsliv i de samhällsorienterande ämnena. En lärare torde vara bäst skickad att hjälpa psykiskt och fysiskt handikappade elever med syo. Syo-specialisten är som sammanhållande ansvarig för att syo-programmet genomförs. Detta har följande konsekvenser i grundskolan: kognitiv inläring av principer, övning i konkreta situationer inom undervisningens ram, övning genom personliga beslut i valsituationer i samband med de obligatoriska studieorienterande studiebesöken och pryon. Därpå följer logiskt nästa steg, nämligen konkreta personliga val av utbildning efter grundskolan. Detta program förutsätter från syo-specialistens sida verkligen full insikt i undervisningsmetodik och praktisk pedagogik, annars kommer inte programmet in på ett adekvat sätt i undervisningen med hänsyn tagen till undervisningsplanering, läro gång, metodik etc., kanske främst i de samhällsorienterande ämnena men också i andra ämnen. *LR* anser att yrkesvalsläraren bör utbildas så att han kan kombinera syo-uppgifter med undervisning i socialkunskap eller samhällskunskap, medan *TCO*,

SL och *SFL* betonar att tjänsterna inte bör vara låsta till vissa ämnen utan kunna kopplas till vilket ämne som helst.

LR, *SL*, *SFL* och *Svensk yrkesvalsläraryrking* instämmer i promemorians synpunkt att man bör beakta vuxenutbildningens behov av syo, när man tar ställning till organisationens utformning. Detta kan tillgodoses inom ett yrkesvalsläraryrkingssystem genom att man räknar in arbetsuppgifter för syo inom vuxenutbildningen i nedsättningsunderlaget. *Svensk yrkesvalsläraryrking* anser att i mindre kommuner bör yrkesvalsläraryrkingen utgöra centrum för denna vuxenvägledning (som ofta knyts till skolenheten) och att motsvarande anordning bör göras i större kommuner.

4.6 Dimensionering

SÖ, *UKÄ*, *AMS*, *Svenska landstingsförbundet*, *LO*, *SACO*, *SFS* m. fl. anser att promemorians förslag om dimensionering och resurstilldelning inte enbart borde utgå från elevantalet i grundskola och gymnasieskola utan också omfatta vuxenutbildningen. *SÖ* betonar expansionen inom vuxenutbildningen och framhåller att syo-insatserna för de vuxenstudenter genomsnittligt torde vara mer tidskrävande än för skolans elever. *AMS* anför att i avvägningen mellan ungdomarnas behov av yrkesvägledning i skolsituationen och de vuxnas behov av vägledning på en arbetsmarknad med snabbt förändrade krav på kunskaper och utbildning, vill styrelsen särskilt framhålla behovet av studie- och yrkesvägledning för de vuxna. Vid beräkningen av antalet syo-funktionärer måste därför hänsyn också tas till det växande antalet studerande i vuxenutbildningen. *LO* vill starkt framhålla behovet av syo för stora grupper av vuxenstudenter och betonar vikten av att organisationen inte dimensioneras så att syo-funktionärerna redan från början bara kan tillgodose ett minimum av de rådsökande. *Svensk yrkesvägledaryrking* anser att utredningen tagit alltför lite hänsyn till samhällets totala behov av syo. Det är uppenbart att detta behov bland övriga åldersgrupper bland befolkningen redan nu är så stort, att det ur rättvise- och jämlikhetssynpunkt kan anses diskutabelt att ungdomsskolan får detta stora antal syo-funktionärer till sitt förfogande, medan befolkningen i övrigt endast har tillgång till f. n. ca 250 yrkesvägledare.

Beträffande resursavvägningen mellan grundskola och gymnasieskola anför *AMS* att behovet av syo-insatser har minskat i grundskolan genom den nya läroplanen, medan behovet i gymnasieskolan med dess nära anknytning till arbetsmarknad och utbildningar utanför skolområdet har ökat starkt. Det förefaller därför rimligt att ändra beräkningen av elevunderlaget, så att den bättre tillgodoser gymnasieskolans behov.

TCO, *SL*, *SFL* m. fl. betonar däremot det stora behovet av syo i

grundskolan. *SFS* framhåller att den nya organisationen på inga villkor får innebära en försämrad situation för grundskoleleverna.

Flera remissinstanser betonar att promemorians förslag till dimensionering, enligt vilket ett schablonbelopp skall utgå per 800 elever i berörda årskurser med vissa justeringar beroende på elevunderlagets storlek, inte kommer att täcka behovet av syo i skolan. *SAF*, *LR*, *SL*, *SFL* och *Svensk yrkesvalsläraryörening* anser talet 800 elever per syo-funktionär alltför högt. *Sveriges skolkuratorers förening* biträder förslaget under förutsättning att arbetsplatsen utgörs av en skolenhet. Vid splittring av tjänsten på flera skolor bör elevunderlaget minskas. *SACO* anser att schablonen bör justeras nedåt med åtminstone 100 elever per heltidstjänst. *SFS* och *TLE* önskar sänka elevantalet till 500 per syo-funktionär. *SFS* betonar dessutom att funktionären inte bör tjänstgöra på mer än två skolor. *TCO* erinrar om att *AMS* tidigare framhållit att siffran 300 elever per funktionär torde vara en realistisk beräkning för tjänsteunderlag.

TCO och *RHS* betonar att de små kommunerna måste garanteras en generös resurstilldelning. *RHS* anser att förslaget inger farhågor för vissa orter med så få elever i yrkesutbildning att de fram till år 1974/75 hänvisas till gymnasieskolkommuner.

4.7 Utbildning

Av de remissinstanser som har yttrat sig över förslaget till utbildning av syo-funktionärer tillstyrker de som ansluter sig till promemorians organisationsförslag i allmänhet också förslaget om en ettårig kurs i studie- och yrkesvägledning (s. k. *DYRK-kurs*) som skall kunna inräknas som 40 poäng i en filosofie kandidatexamen, medan de som uttalat sig för ett yrkesvalslärarysystem önskar kombinera utbildningen med lärarutbildning. Till den förra kategorin hör bl. a. *statskontoret*, *SÖ*, *UKÄ*, *Svenska landstingsförbundet*, *LO* och *SFS*. Till den senare hör *LR*, *SL*, *SFL* och *Svensk yrkesvalsläraryörening*.

Förslaget att förlägga kursen i studie- och yrkesvägledning till lärarhögskola tillstyrks av bl. a. *lärarhögskolorna i Göteborg*, *Linköping*, *Umeå* och *Uppsala* och *de samhällsvetenskapliga fakulteternas utbildningsnämnder vid universiteten i Uppsala* och *Göteborg*. *SÖ*, *UKÄ*, *SACO*, *SFS* och *universiteten i Uppsala* och *Lund* anser däremot att kursen bör förläggas till universitet. Generaldirektören i *SÖ* m. fl. tjänstemän har reserverat sig mot *SÖ*'s uppfattning.

Beträffande promemorians förslag om vägar till behörighet för kursen anser *SÖ* att beteende- och samhällsvetenskaplig utbildning är värdefull för syo-funktionären men att kursen inte uteslutande bör baseras på linjerna 4, 5 och 8 utan också på andra ämneskombinationer. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *UKÄ*, *AMS*, *SACO* och

TCO. SFS anser att samtliga utbildningslinjer bör kunna avslutas med den föreslagna kursen.

Universitetet i Uppsala m. fl. tillstyrker förslaget att personer som har fyllt 25 år, har minst fem års erfarenhet och har kunskaper motsvarande 10 poäng i elementär sociologi och sociologisk metodik skall kunna få tillträde till kursen. Lärarhögskolan i Göteborg tillstyrker i de fall yrkesverksamheten gjort dem skickliga och erfarna på områden som har nära anknytning till samhälls- och beteendevetenskaperna. Lärarhögskolan i Uppsala, SACO m. fl. anser att förkunskapskravet är otillräckligt. Även SÖ befarar detta och hävdar att frågan bör penetreras ytterligare. Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Göteborg anser att 20 poäng i psykologi bör vara ett allmänt behörighetskrav. SFS framhåller däremot att inga särskilda förkunskapskrav bör uppställas för personer som fyllt 25 år och har minst fem års yrkeserfarenhet.

Promemorians förslag om att som krav för behörighet för samtliga också bör uppställas minst ett års erfarenhet av anställning, vari bör ingå minst sex månaders sammanhängande anställning utanför utbildningsväsendet, tillstyrks av bl. a. SÖ, lärarhögskolorna i Göteborg, Linköping och Umeå, universitetet i Lund, Sveriges socionomförbund, SL, SFL och Svensk yrkesvalsläraryörening. Universitetet i Lund och Sveriges socionomförbund betonar att ett års yrkeserfarenhet måste betraktas som ett minimikrav. TCO anser promemorians förslag otillräckligt, eftersom erfarenheter av arbetslivet utanför skolområdet har avgörande betydelse. LO betonar att nytillkommande funktionärer bör ha en grundläggande erfarenhet av arbetsmarknaden och dess problem. SAF framhåller att erfarenhet av yrkeslivet utanför skolområdet är så viktigt för syo-funktionen att den bör ställas som ett krav. UKÄ och SACO hävdar att arbetslivserfarenhet utanför utbildningsväsendet är värdefull för syo-funktionärerna men att sådan erfarenhet inte bör krävas för tillträde till utbildningen utan i stället vara meriterande vid tjänstetillsättning. LR förmodar att erfarenheter från arbetslivet erhålls bättre genom olika former av studiebesök än genom att under ett år inneha en eller ett fåtal anställningar.

Promemorians synpunkter på principerna för urval bland behöriga sökande till kursen delas av bl. a. lärarhögskolorna i Göteborg och Umeå. Lärarhögskolan i Linköping anser att en kvotering bör tillämpas vid urvalet för att garantera att andelen personer med minst fem års yrkeserfarenhet inte blir alltför liten inom tjänstemannakåren. SÖ och UKÄ instämmer i promemorians uppfattning att det är värdefullt att personer med olika slag av utbildning och varierande arbetslivserfarenheter rekryteras till utbildningen. SÖ tillstyrker också promemorians förslag om att meritvärdet för akademiska studier maximeras till 80 poäng för att undvika att kursen får karaktär av tilläggsutbildning. Däremot ifrågasätter SÖ det riktiga i att kårens nuvarande sammansätt-

ning bör vara vägledande vid urval bland behöriga sökande. UKÄ anser det inte praktiskt möjligt att utforma så detaljerade urvalsbestämmelser att man genom antagningsförfarandet garanterar att vissa bestämda yrkesområden täcks in. UKÄ ställer sig vidare tveksam till könskvotering och vill avvakta dels resultatet av pågående försöksverksamhet, dels intresset för kursen. SACO anser att promemorians förslag innebär en alltför långtgående styrning av antagningen. Urvalet bör i första hand baseras på samhällsvetenskaplig eftergymnasial utbildning.

UKÄ betonar att man vid kursens dimensionering bör ta hänsyn till att den kan vara lämplig även för andra kategorier än blivande syo-funktionärer. Med tanke på att kursen också kommer att attrahera personer som inte avser att ägna sig åt syo inom skolväsendet, anser SACO att den föreslagna intagningen på 120—150 studerande är alltför låg. Även SFS betonar att betydligt fler än som föreslagits måste intas till utbildningen.

Svensk yrkesvägledarförening m. fl. tillstyrker innehållet i den föreslagna kursen i studie- och yrkesvägledning. UKÄ betonar att studiekursen bör få en sådan utformning att den lämpar sig som utbildning även för andra kategorier, t. ex. yrkesvägledare inom arbetsmarknadsverket och studievägledare inom universitet och högskolor. SÖ framhåller att studieplanen måste utformas så att syo-funktionären bl. a. får en både teoretisk och praktisk utbildning beträffande valproblematiken för avvikande grupper och individer, t. ex. handikappade och invandrare, och träning i att vägleda elever med handikapp eller andra svårigheter. Specialskolans och särskolans problem bör behandlas. Utbildningen bör vidare speciellt uppmärksamma sådana problem som gäller arbetsmiljöer, företagsdemokrati, interaktionen mellan grupper på arbetsplatser, skillnader i inriktning och aspirationsnivå mellan olika socialgrupper när det gäller yrkeslivet, invandrarnas situation på arbetsmarknaden, könsroller etc. Syo-funktionärens utbildning bör vara sådan, att han kan bidra till att fördomar och statusänkande om yrken och utbildningar bryts ner. Näringslivets problematik bör beaktas mer konsekvent i utbildningen och den bör mera bestämt anknytas till arbetsmarknadens organ.

SÖ framhåller vidare att syo-funktionären skall kunna kommunicera med en rad olika ålderskategorier med varierande bakgrund: elever på olika stadier och linjer, vuxenstuderande, lärare, föräldrar, representanter för näringsliv, förvaltning etc. Han behöver därför så långt möjligt få kännedom om innehåll och metodik i alla de ämnen som medverkar i syo-programmet och få övning i att samverka med lärare på lektioner. Han behöver också få träning i konferens- och sammanträdesteknik och i att leda föräldramöten, ge information till storklasser etc. Till dessa handledda övningar och auskultationer ute i skolorna kommer också praktik på handledarens expedition. Kursen Information och undervis-

ning, som i promemorians preliminära förslag omfattar 5 poäng, bör därför i stället omfatta 10 poäng. En omfördelning av kursens poängtal skulle kunna bli möjlig genom att låta vissa moment i arbetsmarknads-sociologi och samhällskunskap utgå, eftersom man kan förutsätta att kursdeltagarna redan inhämtat dessa moment i föregående studier. Liknande synpunkter framförs av *lärarhögskolorna i Göteborg, Stockholm, Linköping, Umeå och Uppsala. Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd* och *utbildningsnämnden vid handelshögskolan i Göteborg* anser att alltför stort utrymme lämnats åt undervisning i administrativa och organisatoriska förhållanden i studieplanen på bekostnad av den klientcenterade undervisningen.

AMS framhåller att en gemensam grundutbildning kan bidra till att studie- och yrkesvägledare inom och utom skolan får ett gemensamt synsätt bl. a. i fråga om studie- och yrkesvägledningens målsättning och metodik och i fråga om informationen om utbildning och arbetsmarknad, vilket är angeläget. AMS anser att den auskultering på två veckor vid arbetsförmedling, som enligt promemorian bör ingå i kursen, är otillräcklig. Med hänsyn till det omfattande lärostoff som ingår i kursen kan styrelsen dock godta en auskultering på två veckor, under förutsättning att syo-funktionären efter utbildningens slut får möjlighet till en längre praktikperiod och dessutom senare tillfälle till regelbundet återkommande tjänstgöring vid arbetsförmedling. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *SÖ* och *UKÄ*.

4.8 Fortbildning

SÖ betonar, att vid genomförandet av syo-programmet även inom den nya gymnasieskolan utgör yrkesvalslärarna en utomordentlig tillgång och de bör så långt möjligt stimuleras att ägna sig åt syon i gymnasieskolan. De som så önskar bör beredas möjlighet att snabbt kunna börja fungera inom det vidgade fältet. *SÖ* instämmer i promemorians förslag att yrkesvalslärarna bör erbjudas en särskild fortbildning. Innehållet bör dels täcka det vidgade verksamhetsområdet, dels ta upp sådana inslag i den nya grundutbildningen som vidgar syo-funktionärens perspektiv på uppgiften. Planering och genomförande av den särskilda fortbildningen kräver att särskilda medel ställs till förfogande. *Läraryhögskolan i Umeå* konstaterar att aktuella områden för fortbildning av yrkesvalslärare är den enskilda vägledningens psykologi, universitets- och högskolområdet samt gymnasieskolan. Liknande synpunkter anförs av andra remissinstanser.

SACO, Sveriges skolkuratorers förening och *Sveriges socionomförbund* framhåller att även andra för syo-funktionen lämpade yrkeskategorier, framför allt skolkuratorerna, bör få tillfälle att genomgå sär-

skilda fortbildningskurser, som ger behörighet för den nya specialistfunktionen.

SÖ framhåller, att alla yrkesvalslärare bör erbjudas fortbildning, och att den bör komma igång redan under vårterminen 1972. Skulle den ges vid sommarkurser enligt promemorians förslag, kommer det av personella och praktiska skäl att dröja ett betydande antal år innan alla får möjlighet att delta. Fortbildningen bör därför planeras med tanke på att yrkesvalslärarna skall kunna utnyttja systemet för självstudier utan att behöva vistas utanför hemorten. *SACO* anser att den särskilda fortbildningen bör starta redan sommaren 1971.

Beträffande den reguljära fortbildningen av syo-funktionärer framhåller *AMS* att det finns risk för att personer med hela sin verksamhet förlagd till skolan snart får sina kunskaper om yrken och arbetsliv föråldrade. Ett organiserat samarbete bör komma till stånd mellan länsarbetsnämndernas funktionärer och skolans funktionärer. Det är synnerligen nödvändigt att arbetsmarknadsverket erhåller resurser för information till syo-funktionärerna. Som ett led i denna information måste möjligheter skapas för att syo-funktionären i en eller annan form får fullgöra viss regelbundet återkommande tjänstgöring vid länsarbetsnämnd eller arbetsförmedling. Även *UKÄ* betonar vikten av samverkan med *AMS* inom den reguljära fortbildningen.

Svensk yrkesvalsläraryörening framhåller behovet av fler fortbildningskonsulenter för syo. Föreningen betonar också vikten av att alla lärare, fr. o. m. förskollärarna, får en tillfredsställande grundutbildning i syo. Den nuvarande syo-utbildningen i lärarutbildningen är inte tillfredsställande. Studieplanerna bör därför ses över och fortbildningen för redan verksamma lärare effektiveras.

4.9 Genomförande och övergångsbestämmelser

SÖ m. fl. understryker starkt behovet av att skolans syo utan dröjsmål utbyggs och effektiveras inom hela skolväsendet. *SÖ* anför dock vissa problem. Om den ettåriga utbildningen i studie- och yrkesvägledning skall börja budgetåret 1971/72, krävs att den utannonseras redan i mars 1971, vilket förutsätter att bestämmelser om inträdeskrav m. m. finns publicerade och att klarhet kan ges beträffande de nya syo-funktionärernas arbetsvillkor, lönegradsplacering m. m. Eftersom förhandlingar om detta inte kan vara avslutade så tidigt, finner *SÖ* skäl tala för att den nya utbildningen anordnas först budgetåret 1972/73 och att den nya organisationen börjar införas i gymnasieskolan först budgetåret 1973/74. Detta skulle medföra att det finns underlag för heltidstjänster på ett tidigare stadium. Dessa problem måste emellertid vägas mot angelägenheten av att eleverna tidigt erhåller god orientering inför utbildnings- och yrkesvalet.

Svenska kommunförbundet anser att övergångsperioden bör göras betydligt längre än vad som föreslagits i promemorian. Nyinrättning av yrkesvalslärartjänster bör självfallet ej få ske efter 1971/72 men i övrigt torde det vara lämpligt med en glidande övergångsperiod. Frågan om tidpunkten för slutligt genomförande bör kunna prövas längre fram. Under uppbyggnadsskedet bör kommunerna få utnyttja yrkesvalslärarysystemet parallellt med andra organisatoriska lösningar med kommunala befattningshavare. *Svenska landstingsförbundet* framhåller att tillgången på utbildad personal kommer att vara obetydlig läsåret 1972/73, och att landstingskommunerna därför bör få möjlighet att anställa annan utbildad personal för att i inledningsskedet bygga upp landstingskommunernas syo-funktion.

AMS konstaterar att promemorians förslag är oklara, när man antyder att de lärare som så önskar kan fortsätta sin verksamhet som yrkesvalslärare. Arbetsmarknadsverkets anställning av yrkesvalslärare bör dock upphöra vid en viss given tidpunkt, då den nya läroplanen för grundskolan inte ger anledning till yrkesvalsresonemang av den typ som en gång motiverade yrkesvalslärarnas anställning i arbetsmarknadsverkets tjänst. *SÖ, AMS, Svenska landstingsförbundet, SACO, RHS* m. fl. betonar att yrkesvalslärarna efter fortbildning bör få tillfälle att övergå till den nya organisationen. *SACO, Sveriges skolkuratorers förening* och *Sveriges socionomförbund* understryker att detta bör gälla även kuratorerna. *TCO, LR, SL* och *SFL* anser att promemorians förslag till övergångsbestämmelser är vaga och att man därför inte nu kan ta ställning till dem. Personalorganisationerna bör i stället på sedvanligt sätt vid överläggningar och förhandlingar få tillfälle att närmare utveckla sina synpunkter mot bakgrund av departementets slutliga ställningstaganden. *LR* framhåller att alternativet för ordinarie yrkesvalslärare att uteslutande undervisa i ett läroämne, vanligen samhällskunskap, förefaller orealistiskt eftersom tillräckligt timunderlag saknas på de flesta skolenheter. Om förslaget till organisation genomförs, bör yrkesvalslärare beredas möjlighet att, utan löneavdrag och på arbetstid som arbetsgivaren ställer till förfogande, vid universitet få läsa in ytterligare ett ämne, något som skulle göra yrkesvalsläraren behörig till ordinarie ämneslärartjänst.

5 Departementschefen

5.1 Inledning

Studie- och yrkesorienteringen i skolan, som jag i fortsättningen kommer att kalla för syo, sköttes från början helt av arbetsmarknadsmyndigheterna. Under 1950-talet infördes ett system med yrkesvalslärare i försöksverksamheten med enhetsskola. Yrkesvalslärarna utförde vissa

arbetsuppgifter i skolans och andra i arbetsmarknadsverkets tjänst. Eftersom den yrkesförberedande utbildningen spelade stor roll i försöksverksamheten med enhetsskola, hade syon då en annan utformning än nu när inslagen av yrkesförberedande undervisning är avskaffade inom grundskolan och högstadiet är sammanhållet. Eftersom en övervägande majoritet av eleverna går vidare till fortsatt utbildning efter grundskolan, har studieorienteringen kommit att spela en allt större roll i förhållande till den enbart yrkesorienterande vägledningen. Även andra förskjutningar har skett när det gäller mål och program för syo. F. n. fungerar yrkesvalslärare som samordnare för syon i grundskolan. De är i allmänhet vidareutbildade folkskollärare med ämneslärartjänster i samhällskunskap och yrkesvägledning.

Inom gymnasiet har arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) erbjudit yrkesvägledning sedan början av 1940-talet. Genom 1964 års riksdagsbeslut angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. (prop. 1964: 171, SäU 1964: 1 höstsessionen, rskr 1964: 407) infördes en förändrad organisation i gymnasium och fackskola. Syo ombesörjs där av både arbetsmarknadsverkets och skolans personal. Skolkuratorn ansvarar för de praktiska samordningsfrågorna och biträder arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare vid den yrkesvalsanknutna studieorienteringen och studievägledningen.

Som min företrädare framhöll i prop. 1968: 140 angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet, är studie- och yrkesvägledningen självfallet lika viktig inom yrkesutbildningen som inom nuvarande gymnasium och fackskola. I likhet med honom anser jag därför att en gemensam syo-organisation måste skapas för hela gymnasieskolan. Den nuvarande organisationen bör omprövas med hänsyn till de nya kraven. Det är i det sammanhanget naturligt att också organisationen för syo i grundskolan omprövas med hänsyn till de förändringar som inträffat där sedan yrkesvalslärarsystemet infördes, och att man överväger om det är möjligt att ha samma organisation i grundskola och gymnasieskola.

Mot denna bakgrund har inom utbildningsdepartementet upprättats en promemoria (Ds U 1970: 16) om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola. I promemorian föreslås att syo i gymnasieskolan skall förstärkas och att en gemensam organisation för syo skall införas för grundskolan och gymnasieskolan. Statsbidrag skall utgå till kommunerna för särskilda syo-funktionärer som normalt ägnar sig uteslutande åt syo inom skolväsendet. Den nuvarande organisationen skall gradvis avvecklas. Promemorians förslag har tillstyrkts av en bred remissopinion. Jag kommer i det följande att förorda att förslaget förverkligas.

Många remissinstanser har beklagat att förslaget endast gäller ungdomsskolan. De framhåller bl. a. att den kommunala v u x e n u t b i l d n i n g e n, och vuxenutbildningen över huvud taget, befinner sig i stark

expansion och att behovet av syo snarare är större för vuxna än för ungdomar. Jag är medveten om att behovet av studie- och yrkesvägledning för vuxna är stort. Liksom ungdomarna har de behov av syo under utbildningen. Det största behovet av studie- och yrkesvägledning har de dock innan de börjar sina studier.

Hur de studie- och yrkesvägledande insatserna för vuxna skall organiseras måste övervägas ytterligare. Det är därför inte möjligt att lösa frågan om syo för vuxenutbildningen och ungdomsskolan på en gång utan att uppskjuta reformeringen av ungdomsskolans syo. Jag vill i detta sammanhang erinra om att kompetensutredningen i betänkandet (SOU 1970: 21) Vägar till högre utbildning föreslagit allmänna orienteringskurser för vuxna. Kompetensutredningens förslag bereds f. n. inom utbildningsdepartementet. Jag vill också erinra om att kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) har till uppgift att utveckla lämpliga uppsökande åtgärder som riktar sig till de utbildningsmässigt sämst tillgodosedda.

Den organisation för syo inom grundskolan och gymnasieskolan som jag i det följande kommer att förorda blir så flexibel att det blir möjligt, för de kommuner som så önskar, att anställa syo-funktionärer som kombinerar syo-uppgifter inom ungdomsskolan med syo-uppgifter inom vuxenutbildningen.

5.2 Mål och program

Promemorian har ingående analyserat mål och program för syo (se Ds U 1970: 16, s. 1—20 och 62—84 samt s. 7—8 och 12—18 i denna proposition). De remissinstanser som yttrat sig i frågan har så gott som undantagslöst anslutit sig till promemorians uttalanden.

Även jag ansluter mig till den syn på studie- och yrkesvägledningens roll i samhället och på mål och program för syo som kommer till uttryck i promemorian. Jag vill i detta sammanhang begränsa mig till att i likhet med remissinstanserna understryka vissa synpunkter.

I likhet med bl. a. Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och Tjänstemännens centralorganisation (TCO) vill jag särskilt betona att målet att studie- och yrkesvägledningen skall uppmuntra individens egen aktivitet och självanalys inte får innebära passivitet från studie- och yrkesvägledningens sida. Den skall bidra till att vidga kunskapen om valmöjligheter och måste därför motverka sådana begränsningar i studie- och yrkesvalet som t. ex. beror på den studerandes sociala bakgrund, traditionella könsrollsföreställningar eller bristande motivation att analysera sin egen situation. Syo bör utgöra en motvikt mot sådana inflytanden från massmedier, hemmiljö, kamrater m. m. som begränsar perspektivet.

Liksom universitetskanslersämbetet (UKÄ) vill jag starkt understryka att studie- och yrkesvägledningen också bör bidra till utbildningens och arbetslivets anpassning till de enskilda individerna och inte enbart tvärt-

om. De synpunkter på utbildningens organisation och skolarbetets uppläggning som från eleverna når syo-funktionärerna bör kanaliseras till berörda myndigheter och beslutande organ. Jag vill också betona att syo bl. a. bör ses som en del av samhällsorienteringen. I likhet med TCO anser jag att förhållandena på arbetsmarknaden, bl. a. de stora löneskillnaderna mellan olika yrken och mellan män och kvinnor, bör diskuteras i anslutning till syo och de fackliga organisationernas roll därvid belysas.

Genom att orientera om utbildning och arbetsmarknad, öka individens självkännet och vidga perspektivet bör studie- och yrkesvägledningen kunna bidra till ett mer genomtänkt studie- och yrkesval. Detta minskar de påfrestningar för den enskilde individen som t. ex. studieavbrott, felinvesteringar i utbildning och yrkesbyten kan innebära. Även från samhällets synpunkt är en väl fungerande studie- och yrkesvägledning av stort värde när det gäller att förhindra felinvesteringar i utbildning och därmed slöseri med samhällsresurser.

Beträffande syo-programmet har TCO i sitt remissyttrande framhållit att den yrkesorienteringsvecka som i vissa skolor försöksvis anordnas i årskurs 2 i gymnasiet bör förläggas till årskurs 1 och införas vid samtliga gymnasieskolor. Det bör uppdras åt skolöverstyrelsen att utvärdera försöksverksamheten och senast den 1 maj 1972 komma in till Kungl. Maj:t med förslag om de åtgärder som skolöverstyrelsen anser önskvärda.

Skolan och dess ledning bör ha ansvaret för genomförandet av mål och program för syo.

5.3 Organisation

I likhet med flertalet remissinstanser anser jag att kommunerna, som föreslås i promemorian, bör få använda resurserna för syo på ett friare sätt än vad som är möjligt inom nuvarande organisation. Grundskola och gymnasieskola har kommunal huvudman. Skolväsendet är ofta kommunens största utgiftspost, även om man räknar bort statliga bidrag. Under de senaste åren har det funnits en markerad strävan att ge primärkommunerna ökat ansvar på skolans område. Skolstyrelsens ansvar för grundskolan och gymnasieskolan betonas starkt t. ex. i de nya läroplanerna.

Statsbidragen inom skolväsendet är f. n. till övervägande del knutna till skolledar- och lärarlönkostnader. För denna kommunala personal gäller statlig lönereglering. Statsbidrag utgår även till kostnader för andra än skolledare och lärare. Statsbidraget för dem beräknas efter schablon (jfr prop. 1964: 171 och prop. 1966: 42, SU 1966: 75 rskr 1966: 186). För denna personal gäller inte statlig lönereglering. Kommunerna får disponera statsbidraget enligt vissa allmänna riktlinjer.

Även i fråga om statsbidrag till undervisningen har detta slag av resurstilldelning fått ökad betydelse. I den nya läroplanen för grund-

skolan utgör tilldelningen av timmar till fritt valt arbete och viss del av resurstimmarna ett statsbidrag som kommunerna får disponera enligt allmänna föreskrifter (jfr prop. 1968: 129 s. 70—72, SU 1968: 179, 201, 2LU 1968: 71, rskr 1968: 366, 378).

Även om antalet kommuner kommer att minska kraftigt under 1970-talets första hälft på grund av kommunsammanläggningarna, kommer skillnader i elevantal och skolenheternas storlek och spridning fortfarande att finnas kvar. Organisationen för syo bör därför utformas så att den kan anpassas till skiftande förhållanden i de olika kommunerna.

Den kommunala vuxenutbildningen har expanderat kraftigt och anordnas nu på ca 300 orter. De vuxenstuderande har, som jag redan framhållit, stort behov av studie- och yrkesvägledning. Även om frågan om syo för vuxenstuderande inte nu kan tas upp till behandling, måste man därför vid val av organisation för syo i ungdomsskolan eftersträva en form som inte försvårar en framtida lösning av frågan om syo för vuxenstuderande.

När yrkesvalslärarysystemet infördes i grundskolan, utgick man från det system för yrkesvägledning som tillämpats i folkskolan och byggde vidare på praxis att en för ändamålet utbildad lärare som samtidigt var anställd i arbetsmarknadsverket skulle ansvara för syo i samverkan med övrig personal i skolan. I prop. 1964: 171 betonades i stället syo som en del av elevvårdsprogrammet, vilket ledde till riksdagsbeslutet om en annan organisation för gymnasiet och fackskolans del.

Nu aktualiseras åter frågan om en gemensam organisation för syo i skolväsendet. För ett enhetligt system talar enligt promemorian bl. a. att fältet för specialister på studie- och yrkesvägledning tenderar att växa och att det är en fördel att funktionärer med i huvudsak samma utbildning tjänstgör och är utbytbara inom vuxenutbildningen, gymnasieskolan och grundskolan. Kontinuiteten i undervisning, elevvård och syo-program talar för att samma organisation införs på samtliga stadier. En stark majoritet bland remissinstanserna anser att det bör finnas en enhetlig syo-organisation för grundskola och gymnasieskola. Jag förordar att samma organisation införs i båda skolformerna.

I promemorian diskuteras tre olika normalmodeller inom ett enhetligt system, nämligen yrkesvalslärarysystem, system med yrkesvägledare-kurator och system med särskild syo-funktionär. Promemorian föreslår ett system med särskild syo-funktionär.

För ett system med en särskild funktionär, som normalt ägnar sig uteslutande åt syo i skolan, talar enligt promemorian bl. a. att de mål och det program som uppställts för syo rymmer så många och delvis helt olika moment, att det krävs en funktionär på heltid och särskild utbildning och fortbildning. Systemet med heltidsfunktionär går också lätt att kombinera med syo inom vuxenutbildningen.

Mot ett system där skolkuratorn normalt också har hand om delar

av studie- och yrkesorienteringen talar enligt promemorian bl. a. att kuratorns arbetsuppgifter redan i dag är så omfattande och krävande att arbetsområdet inte bör utvidgas. Den nödvändiga samordningen mellan syo och elevvård som måste finnas i skolan bör äga rum genom olika former av kontinuerliga kontakter mellan syo- och elevvårdsfunktionärer.

I syo ingår uppgifter av pedagogisk natur, men enligt promemorian bör tjänsten inte konstrueras som lärartjänst. Olika delar av syo, inte minst den praktiska yrkesorienteringen (pryo), bör i stället integreras i undervisningen i allt fler ämnen. Denna integration underlättas om syo-funktionären har möjlighet att vid vissa tillfällen delta i undervisningen i olika ämnen i samtliga klasser inom de årskurser som berörs. Syo-aspekter bör dessutom ingå i utbildning och fortbildning av alla lärare.

Vissa remissinstanser har framhållit att yrkesvalslärarysystemet garanterar att syo-specialister alltid finns till hands för elever, föräldrar och lärare. Genom systemet med yrkesvalslärare tillförsäkras varje skolenhet med högstadium en specialist, vilket inte skulle bli fallet om det föreslagna systemet med särskild syo-funktionär genomförs. Detta skulle bli särskilt besvärande i glesbygderna, där avstånden mellan skolorna ofta är långa. Om syo-funktionären måste tjänstgöra vid flera skolenheter, skulle det också uppstå svårigheter vid schemaläggning, planering av konferenser m. m.

Även om det i vissa fall kan vara besvärande att syo-funktionären måste tjänstgöra vid mer än en skolenhet, utgår jag dock från att i de flesta fall eventuella nackdelar med att en del av syo-funktionärerna måste tjänstgöra vid två skolenheter uppvägs av de fördelar som följer av att funktionärerna helt kan koncentrera sig på syo-uppgifterna. Jag ansluter mig till de synpunkter på organisationen som redovisats i promemorian och förordar därför, i likhet med den övervägande delen av remissinstanserna, ett system med en särskild syo-funktionär som normalt ägnar sig uteslutande åt syo i skolan.

Jag övergår nu till att redovisa riktlinjerna för den organisation som jag förordar. Jag bygger här i allt väsentligt på promemorians förslag. Syo-funktionären bör vara kommunalt anställd och kommunal löne reglering bör gälla. Anställningen bör vara förenad med tjänstgöringsskyldighet vid kommunens grundskola och i förkommande fall gymnasieskola. I landstingskommunen bör anställningen avse tjänstgöring vid gymnasieskolan. Såväl i primärkommun som i landstingskommun bör dock funktionärens tjänstgöring normalt vara koncentrerad till en eller två skolenheter. Syo-funktionären bör, när han tjänstgör vid en skolenhet, vara underställd skolledningen för denna enhet. I primärkommuner bör han också vara underställd skolchefen. Syo-funktionären bör vara skyldig att fullgöra syo-funktioner för elever i årskurs 6 i grundskolan i annan kommun, om dessa beräknas gå i årskurs 7 i kommunen.

Kommuner och landstingskommuner bör få statsbidrag till täckande av kostnader för syo-verksamheten. Detta statsbidrag bör utgå i form av ett eller flera schablonbelopp. Antalet schablonbelopp bör göras beroende av det faktiska elevunderlaget i kommunen eller landstingskommunen. Kungl. Maj:t bör bemyndigas att bestämma schablonbeloppets storlek. Schablonbeloppet bör räknas upp i enlighet med ändringar i den statliga lönenivån. Statsbidraget bör avse hela kommunens skolväsen. Det kan i många fall vara lämpligt att en landstingskommun och en primärkommun kommer överens om att primärkommunen svarar för syo även i landstingskommunens gymnasieskola t. ex. om elevantalet i landstingskommunens gymnasieskola inte räcker till för heltidstjänstgöring vid en eller två skolenheter. Om de träffar en sådan överenskommelse bör kommunen direkt från staten få uppbära det bidrag som annars skulle ha utgått till landstingskommunen.

När reformen är genomförd, bör det normalt i varje kommun finnas minst en heltidsanställd syo-funktionär som ägnar sig uteslutande åt syo. I kommuner (landstingskommuner) där mer än ett schablonbelopp utgår bör antalet heltidsanställda syo-funktionärer ungefär motsvara antalet schablonbelopp. I vissa fall kan det finnas skäl för kommunen (landstingskommunen) att avvika från normalmodellen och kombinera syo-funktionen med andra uppgifter (jfr s. 20) eller att ha en deltidsoanställd syo-funktionär. Sådana skäl kan t. ex. vara att fler än två högstadienheter ingår i tjänsteunderlaget eller att avståndet mellan skolenheterna som ingår i underlaget är stort. I andra fall kan kommunen ha tillgång till utbildade syo-funktionärer som önskar deltidsoanställning. Organisationen bör vara så flexibel att den kan anpassas till olika lokala förhållanden. Även i sådana fall då kommunen (landstingskommunen) på grund av statsbidragssystemets utformning tilldelas överskjutande delar av schablonbelopp kan lösningar som avviker från normalmodellen krävas.

Som syo-funktionär bör anställas den som på grund av föregående utbildning och verksamhet är lämplig. En särskild utbildning bör anordnas. Jag återkommer till detta i det följande.

Det ankommer på skolöverstyrelsen att utfärda anvisningar för syo-verksamheten efter samråd med arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet. Det ankommer vidare på SÖ och AMS att i samarbete och efter samråd med kommunförbunden på grundval av vad som sagts i promemorian dra upp riktlinjerna för arbetsfördelningen när det gäller syo-verksamheten, bl. a. beträffande arten och mängden av specialistinsatser i skolan, informationsmaterial via olika medier till eleverna, syo-verksamhet och studiebesök.

För att syo-funktionärerna skall kunna hålla sina kunskaper om utbildningsväsen och arbetsmarknad aktuella fordras en kontinuerlig fortbildning i olika former. Syo-funktionärerna bör få fortbildning inom

skolans reguljära fortbildningsverksamhet. Vidare förutsätts att arbetsmarknadsverket medverkar i fortbildningen, bl. a. genom att tillhandahålla informationsmaterial och anordna konferenser, kurser och auskultationer eller arbete vid arbetsförmedling för syo-funktionärer. Ett organiserat samarbete mellan arbetsmarknadsverkets och skolans funktionärer bör komma till stånd, bl. a. för att säkerställa att aktuella förhållanden och problem på arbetsmarknaden uppmärksammas i skolans syo. Det ankommer på SÖ och AMS att i samråd med kommunförbunden dra upp riktlinjerna för ett sådant samarbete inom fortbildningen och vidta de åtgärder som behövs.

Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet har avslutit sig till de riktlinjer för organisationen som jag redovisat i det föregående.

5.4 Dimensionering

Enligt promemorian bör varje kommun och landstingskommun — oavsett storleken — få statsbidrag för minst en syo-funktionär. Om antalet elever i grundskolans årskurs 6—9 och i gymnasieskolan tillsammans överstiger 800, bör ytterligare statsbidrag utgå med hänsyn till elevunderlagets storlek. Specialskolan och särskolan berörs inte av förslaget.

Många remissinstanser har framhållit att även vuxenutbildningen bör ingå i dimensioneringsunderlaget. Som jag har redovisat i det föregående, kan inte frågan om syo för vuxna lösas i detta sammanhang. Den organisation för syo inom grundskola och gymnasieskola som jag har förordat kan dock kombineras med syo-uppgifter för vuxna. Riksdagen beslöt förra året om en höjning av det schablon tillägg som bl. a. används för studiehandledning och syo från 13 % till 25 % för ämneskurser på grundskolnivå inom den kommunala vuxenutbildningen (prop. 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273). Fr. o. m. den 1 juli 1972 bör det vara möjligt för de kommuner, som så önskar, att omvandla en del av dessa resurser för studiehandledning m. m. till hel- eller deltidstjänst för syo-funktionär, som eventuellt kombineras med syo-uppgifter inom grundskola och gymnasieskola. Skolöverstyrelsen bör få i uppdrag att komma in till Kungl. Maj:t med förslag om det maximiantal timmar som får omvandlas. Jag vill också erinra om det statsbidrag för intagningsverksamhet m. m. som föredraganden förordat i prop. 1971: 37 angående vuxenutbildning.

Många remissinstanser har anfört att promemorians förslag till dimensionering omfattar alltför många elever per schablonbelopp. Jag delar denna uppfattning. Jag föreslår därför en viss reducering av antalet elever per schablonbelopp i enlighet med vad som framgår av följande uppställning. Därvid bör man medräkna antalet elever i årskurserna 6—9 i grundskolan, på gymnasieskolans linjer och i specialkur-

ser, varvid antalet elever på specialkurser som är kortare än ett läsår omräknas till motsvarande antal helårselever. Frågan om eventuellt inräknande av elever i högre specialkurs inom gymnasieskolan bör avgöras senare.

Antal elever i årskurserna 6—9 i kommunens grundskola och på linjer och angivna specialkurser i kommunens eller landstingskommunens gymnasieskola ¹	Antal schablonbelopp
— 750	1
751—1 125	1,5
1 126—3 000	Antalet elever dividerat med 750 avkortat till en decimal.
3 001—	Antalet elever dividerat med 800 avkortat till en decimal dock lägst 4.

¹ Kommuner som på högstadiet har elever från en annan kommun bör i sitt elevantal få räkna in eleverna i årskurs 6 i den andra kommunen.

Extra statsbidrag bör utgå för elever med olika slag av handikapp. Det bör motsvara den extra resurstilldelning som nu finns för dessa elever i grundskolan. Skolöverstyrelsen bör få i uppdrag att komma in med förslag om hur systemet tekniskt skall utformas.

Extra statsbidrag bör också utgå för glesbygdskommuner med många små högstadienheter på långt avstånd från varandra eller liknande problem. Skolöverstyrelsen bör få disponera ett visst belopp för fördelning på sådana kommuner. Kungl. Maj:t bör bemyndigas att besluta om grunderna för nämnda extra statsbidrag.

5.5 Utbildning

I likhet med flertalet remissinstanser tillstyrker jag promemorians förslag om en ettårig kurs i studie- och yrkesvägledning som bör kunna tillgodoräknas som studiekurs om 40 poäng enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna. Kursen bör ha en sådan bredd att den förbereder inte bara för syo i skolan utan också för arbete som yrkesvägledare, arbetsvårdare eller arbetsförmedlare inom arbetsmarknadsverket eller utbildningsadministratör inom näringslivet, inom olika organisationer etc.

Enligt promemorian bör kursen förläggas till lärarhögskola. Remissopinionen är delad i denna fråga. Vissa remissinstanser anser att kursen bör förläggas till universitet. För min del anser jag att den pedagogiska funktionen i syo-funktionärens uppgifter är mycket viktig och att lärarhögskolorna har möjlighet att ge den mest adekvata metodiska

och pedagogiska utbildningen. Även de som efter att ha genomgått utbildningen väljer ett annat arbetsområde än skolans har glädje av att vara väl insatta i och ha personlig erfarenhet av skolans arbetsliv och problem. För lärarhögskolorna är det värdefullt för arbetet i dess helhet att komma i kontakt med arbetslivet utanför skolan genom de specialister från näringsliv, förvaltning, fackliga organisationer etc. som kommer att medverka i syo-utbildningen.

Kravet på integration av syo i undervisningen gör att syo-funktionären behöver kunskaper om innehåll och metodik i ämnen på olika stadier. Han behöver tränas i samverkan med lärare vid konkreta lektioner. Gemensamma seminarier för lärarkandidater och blivande syo-funktionärer kan bidra till att stimulera den pedagogiska debatten och göra lärarkandidaterna mer medvetna om syo-aspekter. Samverkan mellan grundutbildning och fortbildning av syo-funktionärerna är också viktig. Jag förordar därför att kursen i studie- och yrkesvägledning förläggs till lärarhögskola.

För behörighet att bli antagen till kursen i studie- och yrkesvägledning bör krävas dels teoretisk utbildning, dels yrkeserfarenhet. Grundliga kunskaper i betcendevetenskapliga ämnen är väsentliga för att syo-funktionärerna skall kunna bidra till att förverkliga syo-programmet. För att studie- och yrkesvägledarkåren skall kunna få en allsidig sammansättning, bör man också kunna nå behörighet att bli antagen till kursen genom lång yrkeserfarenhet kompletterad med en kortare betcendevetenskaplig utbildning på ungefär en termin eller motsvarande.

I likhet med flertalet remissinstanser tillstyrker jag promemorians förslag om att samtliga deltagare i kursen i studie- och yrkesvägledning skall ha minst ett års erfarenhet av anställning efter 18 års ålder, vari bör ingå minst sex månaders sammanhängande anställning utanför utbildningsväsendet. Detta är nämligen nödvändigt för att garantera att den som närmast svarar för syo i skolan också har erfarenheter från arbetslivet utanför utbildningsområdet.

Beträffande urvalet bland behöriga sökande till kursen anser jag att man bör undvika teoretisk övermeritering och därmed långa studietider för utbildningen till studie- och yrkesvägledare. Universitetsstudier utöver 80 poäng bör därför inte tillmätas meritvärde. Yrkeserfarenheter bör ges avsevärd vikt. Urvalsprinciperna bör vidare utformas så att studerande med lång yrkeserfarenhet kommer att utgöra en relativt stor andel av kursdeltagarna. Teoretiska utbildningsmeriter bör inte väga alltför tungt när det gäller urvalet bland sökande inom denna grupp. Jag ämnar senare föreslå Kungl. Maj:t att uppdra åt SÖ och UKÄ att i samråd utforma bestämmelser om behörighet och urval enligt de riktlinjer som jag här redovisat.

Beträffande dimensioneringen av kursen i studie- och yr-

kesvägledning anser jag — i likhet med de remissinstanser som yttrat sig i frågan — att den bör göras med hänsyn till att utbildningen inte endast skall förbereda för tjänst som syo-funktionär utan också är lämplig inom andra områden och att den, som jag framhållit i det föregående, bör kunna tillgodoräknas som studiekurs om 40 poäng enligt kungörelsen (1969: 50) om utbildning vid de filosofiska fakulteterna. Den är ett led i strävandena att göra universitetsutbildningen mer yrkesinriktad. Kostnaderna för kursen bör i viss mån betraktas som alternativkostnader till utbildning vid filosofisk fakultet.

Det är naturligt att kursen i studie- och yrkesvägledning till en början får karaktär av försöksverksamhet. Med hänsyn till detta och till den jämförelsevis korta planeringstiden förordar jag att intagningen för budgetåret 1971/72 begränsas till 90 deltagare fördelade på en kurs vid var och en av lärarhögskolorna i Malmö, Stockholm och Umeå. Medel för denna utbildning har beräknats i prop. 1971: 38 (s. 53) under avslaget Lärarhögskolorna: Avlöningar till lärarpersonal m. m.

Jag tillstyrker promemorians förslag om mål för utbildningen. Utbildningen bör bl. a. ge grundläggande kunskaper om yrkesvalets psykologi och sociologi och om studie- och yrkesvägledningens roll i förhållande till skolans och arbetsmarknadspolitikens mål samt utveckla förmågan att kritiskt analysera dessa frågor. Utbildningen bör också ge grundläggande kunskaper om utbildningsvägar, yrken och arbetsmarknad ur bl. a. sociologiska och ekonomiska aspekter, utveckla förmågan att ge enskild och kollektiv studie- och yrkesvägledning och ge viss orientering om metoder för studie- och yrkesvägledaren att kontinuerligt förnya sina kunskaper.

De aspekter som betonas i mål och program för syo bör också betonas i utbildningen av syo-funktionären. Dit hör t. ex. valproblematiken över huvud taget, frågor som berör svagpresterande, handikappade, barn till invandrare och andra grupper som har särskilda problem, könsrollsfrågan, skillnader i inriktning och aspirationsnivå mellan olika socialgrupper och internationell orientering.

Jag delar de synpunkter på utbildningen som SÖ framhåller i sitt remissvar. Avsnittet Information och undervisning bör utvidgas något jämfört med promemorians förslag. Jag vill betona att studieplanen under de första åren måste betraktas som preliminär och att omsorgsfulla utvärderingar av hur utbildningen har fungerat bör ligga till grund för fortgående revidering av förkunskapskrav, innehåll och uppläggning. Särskilt viktigt är det att försöka få en uppfattning om i vilken grad utbildningen medverkar till att syo-funktionären kan fylla den roll som krävs för att han skall kunna bidra till att förverkliga det mål och program som uppställts för syo. Studieplanen bör fastställas i den ordning som Kungl. Maj:t bestämmer.

I likhet med promemorian anser jag att **f o r s k n i n g s - o c h u t -**

vecklingsarbete för syo skall ingå i det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs av eller på uppdrag av SÖ. Forskning om studie- och yrkesvägledning bör också stimuleras bl. a. inom arbetsmarknadsforskningen. För utbildningen i studie- och yrkesvägledning är det av stor betydelse att det finns goda kontakter med universitetsinstitutioner för berörda ämnesområden. Sådana kontakter kan åstadkommas bl. a. genom att universitetslärare från dessa institutioner medverkar i undervisningen.

5.6 Genomförande, övergångsbestämmelser, särskild fortbildning

Promemorian föreslår att den nya organisationen för syo skall införas successivt med början den 1 juli 1972. SÖ framhåller i sitt remissyttrande att det medför vissa problem att införa den så tidigt. Om den i stället införs fr. o. m. budgetåret 1973/74, kan införandet koncentreras till två år och man får underlag för heltidstjänster på ett tidigare stadium. Detta måste emellertid vägas mot elevernas behov att så tidigt som möjligt få en förstärkning av syo. Jag ansluter mig till SÖ:s synpunkter och förordar därför att den nya organisationen införs med början först den 1 juli 1973. För budgetåret 1972/73 förordar jag att statsbidrag motsvarande 60 schablonbelopp ställs till kommunernas och landstingskommunernas förfogande för att syon i gymnasieskolan skall kunna förstärkas. Statsbidraget bör fördelas av SÖ. Detta statsbidrag bör utgå endast för ett budgetår. Vid fördelningen bör SÖ inte vara bunden av de principer som redovisats under 5.4.

Fr. o. m. budgetåret 1973/74 bör statsbidrag utgå i form av schablonbelopp beräknade på antalet elever i årskurs 1 och 2 i gymnasieskolan.

Fr. o. m. budgetåret 1974/75 bör statsbidrag beräknat på antalet elever i samtliga årskurser i gymnasieskolan och i årskurserna 6—9 i grundskolan utgå. För de kommuner som har yrkesvalslärare i statligt lönerulerade tjänster bör ett belopp som motsvarar yrkesvalslärarnas syo-insatser avräknas från statsbidraget. Den 1 juli 1974 bör yrkesvalslärarnas anställning i arbetsmarknadsverkets tjänst upphöra.

Yrkesvalslärarna har under lång tid gjort mycket goda insatser när det gäller syo i grundskolan. Det är angeläget att deras kunskaper och erfarenheter tillvaratas i den nya organisationen. Yrkesvalslärarna bör självfallet på grund av föregående utbildning och verksamhet anses lämpliga att anställas som syo-funktionärer. Särskilt med tanke på att många också kommer att tjänstgöra inom gymnasieskolan, bör dock de yrkesvalslärare som så önskar få möjlighet att genomgå en särskild fortbildning i de moment som kommer att behandlas utförligare i den nya kursen i studie- och yrkesvägledning än vad som tidigare skett i utbildning och fortbildning av yrkesvalslärare. Det ankommer på SÖ att inom ramen för befintliga medel anordna sådan fortbildning.

Ordinarie yrkesvalslärare som önskar ägna sig helt åt syo bör kunna stå kvar i sin statligt lönereglerade tjänst eller övergå till tjänst som syo-funktionär med kommunal lönereglering. Om kommunen så vill, får ordinarie yrkesvalslärare under en övergångsperiod i sin statligt lönereglerade tjänst kombinera syo och undervisning. Icke ordinarie yrkesvalslärare som önskar ägna sig åt syo får övergå till kommunalt lönereglerad anställning som syo-funktionär. För att underlätta för de yrkesvalslärare som så önskar att övergå helt till undervisning ämnar jag föreslå Kungl. Maj:t att vidta särskilda åtgärder.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) godkänna de riktlinjer som jag förordat för en omorganisation av studie- och yrkesorienteringen i grundskolan och gymnasieskolan,
- 2) bemyndiga Kungl. Maj:t att bestämma dels storleken av de schablonbelopp som skall utgå i statsbidrag enligt vad jag förordat, dels grunderna för extra statsbidrag,
- 3) godkänna de riktlinjer för statsbidrag till studie- och yrkesorientering som jag i övrigt förordat,
- 4) godkänna att det fr. o. m. läsåret 1971/72 anordnas utbildning i studie- och yrkesvägledning enligt de riktlinjer som jag förordat.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Innehåll

	Sida
1 Inledning	2
2 Nuvarande ordning	3
2.1 Grundskolan	3
2.2 Gymnasium, fackskola och yrkesskola	6
3 Departementspromemorian	7
3.1 Studie- och yrkesvägledning i samhället	7
3.2 Studie- och yrkesvägledning utanför utbildningsväsendet	8
3.3 Studie- och yrkesvägledning inom utbildningsväsendet	9
3.3.1 Inledning	9
3.3.2 Grundskolan	9
3.3.3 Gymnasium och fackskola	10
3.3.4 Utbildningsväsendet i övrigt	12
3.4 Mål och program för syo	12
3.5 Organisation	18
3.6 Dimensionering	21
3.7 Utbildning	21
3.8 Fortbildning	23
3.9 Forsknings- och utvecklingsarbete	24
3.10 Genomförande	24
3.11 Övergångsbestämmelser	25
3.12 Kostnader	25
4 Remissyttrandena	25
4.1 Studie- och yrkesvägledning i samhället	25
4.2 Studie- och yrkesvägledning utanför utbildningsväsendet	26
4.3 Studie- och yrkesvägledning inom utbildningsväsendet	27
4.4 Mål och program för syo	29
4.5 Organisation	30
4.6 Dimensionering	34
4.7 Utbildning	35
4.8 Fortbildning	38
4.9 Genomförande och övergångsbestämmelser	39
5 Departementschefen	40
5.1 Inledning	40
5.2 Mål och program	42
5.3 Organisation	43
5.4 Dimensionering	47
5.5 Utbildning	48
5.6 Genomförande, övergångsbestämmelser, särskild fortbildning	51

